

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ

ERDEM

ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ DERGİSİ

DÖRT AYDA BİR ÇIKAR

Cilt : 6

Ocak 1990

Sayı : 16

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA

O C A K 1 9 9 2

FRANSIZCA'DA YUNUS EMRE*

BEDRETTİN TUNCEL**

Biz dünyadan gider olduk
Kalanlara selâm olsun
YUNUS EMRE

Bu inceleme denemesinde Anadolu halk şiirinin duru kaynağı, içindeki sonsuz yaşamak sevinci ile ölümsüz mutluluğa, varlığa erişmiş, katksız Türk şiirinin tertemiz dilinde dünyaya açılmış, ama dünyanın bilmediği, bizim de neden sonra farkına vardığımız “gözü yaş, bağı taş” Yunus Emre ile ilgili olarak bizde ve dışarıda verilen Fransızca bilgileri, yapılan çevirileri ele alacağım. Hemen söylemeliyim: konu sabırlı, dikkatli bir çalışmayı gerektirecek nitelikte; bu ilk inceleme ile de işlenmiş sayılmaz.

Halk içinden doğan, onun dilini dil edinen; saray şiirinin klâsik, kalıplaşmış oyunlarına imrenmeyen, şiirin gerçek sultanı, bu zorlu ozanın insanlığa yararı dokunmuş büyükler, ona kendi sesiyle seslenmiş halk sanatçıları arasında yer alması, adının kendi sınırlarımızdan ötelere yayılması, yazık ki, ancak şu son yıllarda gerçekleşmiş. Bu eksiklik, başka ülkelerden daha çok, bizden geliyor; en azından altıyüz yıl boyunca ondan sanki habersiz yaşamışız. Edebiyat kitaplarımıza Cumhuriyet'ten sonra adı geçmiş, o da tadımlık birkaç deyişi ile. Onun değerini yeni sanatçı ve ozan kuşaklarımız eskilerden çok daha iyi anlamış demek yanlış olmaz. Sabahattin Eyuboğlu'nun Yunus'u yeni şiirimizin, bu arada özellikle Orhan Veli'nin Âşık Veysel'in, Dağlarca'nın ağababası sayması, Yunus ile Villon, hattâ Lorca arasında ilişkiler kurması boşuna değil; ozanımızın evrensel kişiliğini belirtmesi bakımından önemli.¹ Biz onu yüzyıllar boyunca halkın sade-

* Bu inceleme, Ankara'da Başnur Basımevi'nde, 1971 yılının 14 Temmuz Çarşamba günü 200 sayı olarak basılmıştır.

Bu makalenin aslının Fransızca olan kısımları Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr., Gönül Yılmaz tarafından Türkçeye çevrilmiş, makalede Fransızca olarak verilen Yunus Emre şiirlerinin Türkçe asılları da kendisi tarafından tesbit edilerek buradaki metne eklenmiştir.

** Prof. Dr., (1910-1980) Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsü profesörü. Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu üyeliğinde bulundu, Unesco'da görev aldı. Kısa bir süre Milli Eğitim Bakanlığı yapmış, Meclis çalışmalarına Üniversite temsilcisi olarak katılmıştı.

¹ Sabahattin Eyuboğlu, *Yunus Emre'ye Selâm*, Çan yayınları, Gün Basımevi, İstanbul 1966, s. 68-75.

ce hâfızasında bölük pörçük, yalan yanlış, halk şiirinin kulaktan duyarlığında yaşattıktan sonra, başkalarından, yabancılardan Yunus'u duymalarını, gölgesi de olsa, deyişlerini kendi dillerinde görüp okumalarını nasıl isteriz, nasıl bekleriz? Kendi kuşaklarımıza yeni yeni duyurmaya çalıştığımız, öteden beri klâsik Türk edebiyatı yanında hep üvey evlât gibi gördüğümüz halk edebiyatımızın sevgisine kavuşalı henüz çok zaman geçmedi. Türk edebiyatının bu oldum olası "ikili" anlayışı, daha açık bir deyişle, halk edebiyatı örneklerinin altıyüz yıl hor görülmesi, yabancılardan onun üzerine eğilmelerini geciktirmiştir elbette.

Halk edebiyatı uzmanlarının halk ozanlarımıza ilgi duymaları, onların edebiyat, sanat değerlerinden daha çok, folklor açısından başlar. Halk şiirinin asıl değeri bakımından incelenmesi ancak günümüzde gerçekleşme yoluna girer. Mevlâna ile aynı çağda yaşadığı, değişik de olsa, aynı mistik akımın çizgisinde kendilerini buldukları halde, ne Hacı Bektaş, ne Yunus, ne de onların izinde Hacı Bayram Veli, dilleri Farsçadan, Arapçadan kurtulduğu, kendi öz halk dilini kullandıkları için, bu dil de Divan şairlerince ve onların yaşadıkları çevrelerce itibar görmediğinden, "soylu" sayılmadığından, hem içimizde hem dışımızda tanınmaları güçleşmiştir.

Ele aldığımız konunun güçlüklerinden biri de, son yıllara gelinceye kadar bizde olsun, Fransa'da olsun, Yunus'un çevirileri üzerinde gerektiği gibi durulmamış olması, bu yüzden de kaynaklık edebilecek araştırmaların, incelemelerin azlığı, hattâ yokluğudur. 650. ölüm yıldönümünün anılmasının Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nca (Unesco) bütün üye memleketlere tavsiye edilmesi² bana halk şiirimizin en büyük ustası, bir ülkenin öz dilini tam bağımsızlığına kavuşturan, ona saygı gösteren bir insanın dünyaya seslenmesi bakımından Fransızca çevirileri üzerinde durmak fırsatını vermiştir.

İlkin, bu incelemenin şimdilik bir deneme niteliği taşımasının tabii olacağını, Türk edebiyatı, özellikle Türk şiiri, Türk halk edebiyatı ile ilgili eser ve antolojilerin en eski tarihlerden başlayarak dikkatli bir incelemeden

² Kendi ülkelerinde, dolayısıyla insanlığa yararlı olmuş büyüklerden 1971 yılında anılacakları arasına Yunus Emre'nin de alınması, Unesco Türkiye Millî Komisyonu adına 20 Kasım 1970 tarihli bir yazımızla Paris'te Unesco Genel Direktörlüğünden istenmişti. O yazıda Yunus'un yalnız içinde yaşadığı topluma değil, bütün dünyaya seslenebilen, evrensel ölçüye ulaşabilmiş ozanlardan olduğu özellikle belirtilmişti. Bu isteğimiz, 1971 Mart ayı başlarında çıkarılan ve bütün üye memleketlere gönderilen listeye Yunus'un adı konularak yerine getirilmiştir. Unesco Türkiye Millî Komisyonu bu yıl içinde Yunus'u dışarıya tanıtıcı nitelikte Fransızca bir eser çıkarmak üzeredir.

geçirilmesinin daha çok zaman istediğini belirtmeliyim. Bu inceleme ve araştırmadan ilk ağızda elde ettiğim sonuçları kısaca vermeye kalkışmak bile, böyle bir bildirinin sınırlarını taşırır. Bu yüzden, konuyu kalın çizgilerle işlemeye çalışacağım.

İşaret ettiğim gibi, kendi yurdumuzda bile değeri, önemi Türk şiirindeki yeri şu son elli yıl içinde anlaşılmaya başlayan Yunus Emre'nin XVII, XVIII ve XIX. yüzyıllarda yayımlanmış ve Türk edebiyatı ile ilgili tarih ve antolojilerde adı bile geçmez. Özel olarak tarih boyunca Türk şiirini ele alan incelemelerde, halk edebiyatı çerçevesinde de olsa, kişiliği üzerinde tek kelimeye rastlanmaz. Yüzyılımız başlarında tasavvufla ilgili eserlerin bazılarında, Mevlâna'nın gölgesinde birkaç kelime ile geçiştirildiği olur. Kısacası, mistikler dışında bir sanat değeri olabileceği düşünülmemiştir. Burhan Toprak olmasaydı, Gölpınarlı ona kendini adamasaydı, Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da Yunus'un hayat ve kişiliği üzerinde tarih yönünden verdiği geniş bilgiler, birkaç edebiyat meraklısı ile bilim çevrelerinde kalacaktı. Zaten Köprülü'nün derin vukufu Yunus'a ayırdığı sayfalar, onun şiirimizin tarihsel akışındaki yerini, daha doğrusu, sanatının özelliklerini vermekten daha çok, hayatı ile ilgili bütün bilgileri, rivayetleri, soyunu sopunu, mezarının nerelerde bulunabileceğini belgelerle tayine çalışır. Şüphesiz, Yunus konusunda bütün çalışmaların başında Köprülü incelemesi gelir, ama onu gerçek kişiliği içinde, ozanlığı açısından ilk ele alan da Burhan Toprak ile Gölpınarlı olmuştur, demek yanlış sayılmaz. Hele, günümüzde bile, incelemelerin çoğunda, Yunus'a ayrılmış "özel" dergi sayılarında, türlü yazılarda başlıca problem hâlâ ozanın mezarının, türbesinin Erzurum, Sivas, Afyon, Isparta, Eskişehir ve daha başka yerlerin köylerinin hangisinde olduğunun bugün de heyecanla tartışıldığı hatırlanırsa, Burhan Toprak ile Gölpınarlı'nın ve onların uyardıkları heyecan ve anlayışla Yunus'u inceliyenlerin bu konuda ne kadar değerli iş gördükleri daha iyi kavranır. Bu saydığım ve saymadığım araştırmacı ve inceleyicilerden önce, ortaçağda şiirimizin doruğu neden Yunus'tur, hiç kimse onun üzerinde durmaz. Bereket versin, rahmetli Burhan Toprak, kuvvetli bir sezikle, derin kültüründen aldığı güç ile, 1933'de, zamanla Yunus'a atfedilen, ama onun olmadığı her yönü ile anlaşılacak deyişleri de ayıklayıp, dokuzyüz kadar su kaılmamış şiirini içine alan *Divan*'ını³ basmış, Türkçenin en büyük şiir ustalarından birini kişiliğinin özelliği, sanatının eşsiz değeri açısından hakettiği yere oturtmuştu. Elli, altmış sayfa-

³ *Yunus Emre Divanı*, Hazırlayan: Burhan Ümit, Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1933, 8, 572 s.

lık *Divan*'i sunuş yazısı,^{3a} şüphesiz, Yunus'un gerek bizde, gerek dışarda incelemesinde başlıca kaynaklardan biri olacak değerdedir.

Böyle bir inceleme denemesinin başında onu anarken, onunla birlikte Gölpınarlı, Sadettin Nüzhet, Boratav, Eyuboğlu gibi Yunus'u hem bilimsel davranışla, hem de ince bir sanat duygusu ile incelemiş, dilini, şiirinin özünü belirtmiş olanları da elbette unutamayız.⁴

Yunus konusunda durum bizde böyle olunca, batı ülkelerinde, özellikle Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'da Türk dili ve edebiyatı alanlarında çalışanların Yunus üzerinde ya hiç durmamalarına, ya da birkaç beylik sözle onu geçiştirmelerine şaşmamalıyız. Şiirlerinin çevirilerine gelince, bu konuda değerli sayılabilecek çalışmaların azlığını, darlığını bu incelemenin başında belirtmek gerekir.⁵ Türk dili ve edebiyatının çeşitli konularında başvurulacak başlıca kaynaklardan birine, *Philologiae Turcicae*

^{3a} Bu önemli "Başlangıç", şu konuları ele alıyordu: Alp dağlarında, sanatoryumda, Pascal'i okurken, Yunus Emre'nin nasıl aklına geldiğini, Divanı üzerinde nasıl durduğunu anlatan ilk sayfalar; Yunus'un mezarı üzerindeki münakaşalar, ilim adamlarının Yunus Emre'ye iftiraları; Yunus ve tabiat; Yunus Emre ve halkı irşat; yanlış anlaşılmanın sırları; Yunus Divanı nasıl meydana geldi?; basılan Divan; Divanların karşılaştırılması; görülen yazma Divanlar; Yunus Emre'nin altın destanı.

⁴ Bizde Yunus Emre üzerine hazırlanmış bibliyografyalarda unutulmuş gibi görünen ve kronoloji bakımından modern anlayıştaki incelemelerden önce gelen küçük ama değerli bir yayını burada anmadan geçemeyeceğiz. Türk Halk Bilgisi Derneği'nin 1929 yılında hazırladığı ve İstanbul merkezince çıkarılan *Yunus Emre* adlı, orta boyda 46 sayfa tutan bu eser, "Yunus Emre'yi niçin seviyoruz?" başlıklı ve "H.B.D." imzalı (Halk Bilgisi Derneği) güzel bir yazı ile başlıyor (s. 3-9). Yazı, Yunus'u çeşitli yönleriyle ele alıyor. Öteki yazıların başlıklarını ve yazarların adlarını buraya alıyorum:

"Yunus Emre'nin hayatı" (Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'i esas tutularak Mehmet Halit (Bayrı) tarafından yazılmış, s. 10-17); "Yunus'un Aşkı (Şiir, Faruk Nafiz), s. 18; "Yunus'un Sanatı" (Köprülü'zâde Mehmet Fuat, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'ın Yunus'un sanatı ile ilgili ikinci bölümünden alınmış bir parça, s. 19-24); "Yunus Emre'ye" (Necip Fazıl), s. 25; "Yunus'un Lisanı" (Ziyaettin Fahri), s. 26-29; "Büyük Türkün Kitabı" (Aka Gündüz), s. 29; "Yunus'un Mezarında (Şiir, Ziyaettin Fahri), s. 30-31; "Yunus'un Seçme Şiirleri" (12 şiir), s. 32-45; Yurdumuzun Öz Şairine" (Şiir, İsmail Hikmet), s. 46.

⁵ Bir örnek olsun diye, bizim dilimizle, edebiyatımızla ilgilenmiş İtalyan bilginlerinin 1935-1958 yılları arasındaki çalışmalarını veren *Contributo Italiano Alla Conoscenza Dell'Oriente, Repertorio Bibliografico dal 1935 al 1958, Firenze, Casa Editrice Le Monnier, 1962, s. 203-209* adlı eserde Yunus Emre'yi konu olarak alan bir tek yazıya raslanır: Prof. E. Rossi'nin *Oriente Moderno* dergisinde (XX, 1940, s. 75-86) çıkan "Il poeta mistico turco Yunus Emre". 1950 yılından beri Unesco'nun Paris'te yeniden çıkarmaya başladığı ve dünyada yapılan bütün çevirileri veren *Index Translationum*'ün o tarihten bugüne kadar çıkan ciltlerini (XXIII cilt, büyük boy, çift sütun, her cilt ortalama 850/900 sayfa) tararsanız, Yunus Emre'nin adını iki yerde görürsünüz.

Fundamenta'nın Türk edebiyatının devirlerini, türlerini, eski, yeni akımlarını inceleyen ikinci cildine bakalım:⁶

Bu cildin başında yer alan Boratav'ın halk edebiyatımız üzerine 147 büyük sayfa tutan, yedi bölüme ayrılmış, her bakımdan geniş ve zengin Fransızca incelemesinde⁷ sırası gelince Yunus'tan birkaç cümle ile söz ediliyor,⁸ çünkü anlamadığımız bir anlayışla, Yunus Emre, Walther Björkman'ın "Die Altosmanische Literatur" başlıklı incelemesinde (s. 403-426) ele alınmıştır. Yunus Emre'nin bizim edebiyattaki yerinin orası olabileceğini sanmıyorum. Bu yüzden, Boratav, geniş halk edebiyatı incelemesinde yerini birkaç cümle içinde belirtmek zorunda kalmıştır.

Biraz geriye giderek, XVII-XIX. yüzyıllarda Türk edebiyatını tanıtmak için hazırlanmış Fransızca makale ve eserleri arayacak olursak, bunların hemen hepsinde Yunus'un adının bile anılmadığını görüyoruz. XVII. yüzyıl sonundan XIX'un ortalarına, hattâ XX. yüzyıl başlarına kadar Avrupa'nın doğu ülkeleri, bu arada Türkiye üzerine tarih, coğrafya, dil ve edebiyat konularında tek kaynaklık etmiş olan ve Voltaire'den başlayarak Beckford, Lamartine, Hugo, Nerval, Byron, Wieland ve Goethe gibi şair ve yazarların bol bol yararlandıkları Barthélemy d'Herbelot de Molainville'in *La Bibliothèque Orientale*⁹ adlı ünlü sözlüğünden başlayıp, Türk

⁶ *Philologiae Turcicae Fundamenta II*; Hazırlayanlar: Louis Bazin, Alessio Bombaci, Jean Deny, Tayyib Gökbilgin, Fahir İz, Helmuth Scheel, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1964 4, Lxxii - 963 s. Eserin çok önemli genel indeksi Pertev Naili Boratav tarafından hazırlanmıştır.

⁷ *Littérature Populaire*: 1. Observations préliminaires (s. 1-10); 2. L'épopée et la "hikâye" (s. 11-44); 3. Le conte et la légende (s. 44-67); 4. Les proverbes (s. 67-77); 5. Les devinettes (s. 77-89); 6. La poésie folklorique (s. 90-128); 7. La littérature de âşık (s. 129-144); Bibliographie (s. 144-147). *Fundamenta II*'nin başında yer alan bu çok değerli çalışmanın bazı bölümleri *Türk Dili* dergisinin "Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı"nda (sayı 207, Aralık 1968) Bilge Karasu'nun Türkçesiyle verilmiştir: "Halk Edebiyatı Üzerine Öndeysi", s. 294-298; "Halk Şiiri", s. 299-339; "Âşık Edebiyatı", s. 340-357.

⁸ *Fundamenta II*, s. 55, 61, 134.

⁹ Barthélemy d'Herbelot de Molainville (1625-1695), ölümü ile yarım kalan ve 1697 yılında Galland'ın neşrettiği *Bibliothèque Orientale* ou Dictionnaire universal contenant généralement tout ce qui regarde la connaissance des peuples de l'Orient, (Paris, Compagnie des Libraires, 1697, In-fol., 1060 p.) adını taşıyan önemli kaynak. D'Herbelot Türkçeyi ilkin Roma'da, sonra Venedik'te, Mekitaristlerin manastırında öğrenmişti. Şark tarihi, coğrafyası, edebiyatı, felsefesi üzerine bilimsel metot ve anlayışla, dikkatle hazırlanmış maddeleri içine alır. Massignon'dan çok önce Hallac'ı okumuş insandır. Bugün unutulmuş olan bu değerli "şarkiyatçı"yı yakından tanımak isteyenlere Strasbourg ve Paris Üniversiteleri profesörlerinden Jean Gaulmier'nin *Bulletin de la Faculté des Lettres de Strasbourg*'ün 1969 Ekim sayısında çıkan "A la découverte du Proche-Orient: Barthélemy d'Herbelot et sa *Bibliothèque Orientale*" konulu-incelemisini salık veririm (s. 1-16).

edebiyatını konu alan Fransızca tarihlere, antolojilere, özel incelemelere bakarsanız Yunus Emre'nin değil çevirilerini, adını bile bulamazsınız. Geçen yüzyılın ikinci yarısında çıkan, yıllarca elden düşmiyen Gustave Vapereau'nun dünya edebiyatları sözlüğünde¹⁰ Yunus'u boşuna ararsınız.

Türk, daha doğrusu Osmanlı şiiri antolojilerinin ilki sayılan ve Köprülü'nün *Encyclopédie de l'Islam*'ın IV. cildinde (Leyde, E. J. Brill, 1934, s. 988-1010) tarih boyunca Türk edebiyatının çok geniş, her bakımdan olgun, canlı bir panoramasını çizen incelemesinin bibliyografya kaynakları arasında gösterdiği Servan de Sugny'nin eserinde,¹¹ ne Türk şiiri-ne girişinde (s. XXI-XXXII), ne de metinlerde Yunus adı geçmez. Zaten bu antoloji, daha çok, sayısı onbiri bulan şair Türk sultanlarının mısraları ile adı unutulmuş bazı kadın şairler arasında Divan şiirimizin ustalarından birkaçının çevirilerini, kronolojik sıra gözetilmeden, vermektedir. En eski Türk şairi olarak da sadece Âşık Paşa verilir. Klâsik Türk şiirinden ilk ve genişçe seçmeleri sağlam, duygulu bir Fransızca ile veren, üstelik metinlerde nazma, kafiye dikkat eden bu önemli antolojiden sonra, 1877 yılında Paris'te Mme Dora d'Istria'nın *Osmanlı Şiiri* adı altında neşrettiği XIII bölümlük eserinde¹² Yunus için tek kelime yoktur. Dinsel şiire ayrılan VII. bölümde de onun adını aramak boşunadır.

Birinci dünya savaşından önce (1913) Leyde'de E. J. Brill'in basmaya başladığı *Encyclopédie de l'Islam*'ın¹³ IV. cildinde Köprülü'nün "La Littérature

¹⁰ Gustave Vapereau, *Dictionnaire Universel Des Littératures*, Paris, Hachette, 1876. 8°, XVI-2096 s.; ekli 2. baskısı: 1886.

¹¹ Edouard Servan de Sugny, *La Muse Ottomane ou Chefs-d'oeuvre De La Poésie Turque*, traduits pour la première fois en vers Français avec un Précis de l'histoire de la poésie chez les Turcs, etc. Paris, Joel Cherbuliez; Genève, même maison, MDCCC LIII (1853) 8, XXX-395 s.

¹² Mme Dora d'Istria, *La Poésie des Ottomans*, 2. baskı, Paris, Mailsonneuve, 1877, 8, X—211 s. Konumuzla doğrudan doğruya ilgili olmamakla beraber, Türk şiiri üzerinde ciddi bir inceleme saydığımız bu eserin konularını vermeyi yararlı gördük:

Préface (I-X). I. Caractère de la poésie ottomane (s.1-5); II. Les épopées nationales (s. 7-17); III. Les épopées légendaires (s. 19-39); IV. Les épopées romanésques (s. 43-55); V. L'épopée allégorique (s. 57-69); VI. L'épopée des animaux (s. 71-79); VII: La poésie religieuse (s. 81-116); VIII. La poésie guerrière (s. 117-128); IX. Les épicuriens et les cyniques (s. 128-143); X. L'amour et les femmes (s. 145-166); XI. Les moralistes (s. 167-177); XII. L'éducation et l'instruction (s. 179-192); XIII. La satire et l'épigramme (s. 193-208). Comtesse Dora d'Istria'nın bizi ilgilendiren iki yayını daha var: "Histoire des poètes ottomans", *Revista europea*, Floransa, Şubat-Mart 1877; *Excursions en Roumélie et en Morée*, Paris, J. Cherbuliez, 2 cilt, 1863.

¹³ *Dictionnaire Géographique, Ethnographique Et Biographique Des Peuples Musulmans*, publié avec le concours des principaux orientalistes, par M. Th. Houtsma, A. J. Wensinck, E. Lévi-Provençal, T.W. Arnold et W. Heffening. IV cilt, 4, Leyde, E.J. Brill, Paris, Auguste

re Turque İslamique" genel adı altında XIII. yüzyıldan başlayıp yeni edebiyatımızı da içine alan, çift sütun 22 büyük sayfalık önemli incelemesinde (s. 988-1010), ilk defa Fransızca bir metinde Yunus Emre'den bilerek, anlıyarak ve şairin Türk edebiyatındaki gerçek yerinin ne olduğu belirtilerek söz edildiğini görüyoruz. Sonradan Burhan Toprak, Abdülbâki Gölpınarlı'dan, Fransa'da Burhan'ın yardımı ile kendini Yunus'a adanmış Yves Régner'den önce, Fransızcada bence en doğru, en bilgili, en duygulu metin budur. Diyebilirim ki, Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*'daki geniş incelemesi dâhil, Yunus üzerine böylesine esaslı bir özet vermemiştir.¹⁴

Picard, 1913-1937, Supplément, 1938. I. (A-D), 1913, 1119 s.; II. (E-K), 1927, 1243 s.; III. (L-R), 1934, 1272 s.; IV. (S-Z), 1936, 1314 s.; Supplément, 1937, 286 s.

¹⁴ Bahis konusu metnin doğrudan doğruya Yunus'u ilgilendiren cümlelerini, Fransızca olarak yazılmış ilk metin saydığımın, buraya alıyorum:

"...Mais le mouvement mystique en Asie mineure ne se bornait pas à produire des ouvrages non originaux; il créa aussi une nouvelle espèce de poésie entièrement turque et originale dans la langue simple du peuple, dans le mètre syllabique et dans les formes propres à la littérature populaire; Yesevî et ses disciples ont eu une grande influence sur la genèse de cette dernière poésie. Comme le plus grand représentant de ce genre, nous pouvons désigner Yunus Emre, qui était encore en vie au début du quatorzième siècle. L'art de Yunus est essentiellement populaire, c'est-à-dire turc; on y peut distinguer un élément islamique-néoplatonique, qui ne diffère pas du tout de la philosophie mystique de, par exemple, Djéleddin Rûmi, et un élément populaire qui détermine sa langue, son style, sa forme et son mètre rythmique. C'est grâce aux vers mystiques de Yunus que s'est formée une tradition d'écrire des poésies dans la langue du peuple et dans le mètre syllabique populaire, qui n'a pas même perdu sa force dans les périodes où l'influence persane battait son plein. Les mystiques des différentes sectes orthodoxes et hétérodoxes qui se sont développées en Asie mineure pendant les siècles suivants ont écrit des poésies populaires dans le genre de Yunus pour avoir de l'influence sur la masse du peuple. Parmi ceux-ci, ce sont surtout les poètes Bektashi, Hurûfi et Kızılbaş qui ont imité Yunus avec le plus de succès", *Encyclopédie de l'Islam*, cilt IV, s. 989-990.

14. dipnotun turnak içindeki kısmının Türkçe çevirisi:

"... Fakat Anadolu'daki mistik hareket, özgün olmayan eserler vermekle yetinmiyordu; aynı zamanda, halkın yalın dilinde, hece vezniyle ve halk edebiyatına özgü biçimlerde tamamen Türk ve özgün olan yeni bir şiir türü yarattı; bu son şiirin yaratılmasında Yesevî'nin ve izleyicilerinin büyük etkisi olmuştur. Bu türün en büyük temsilcisi olarak on dördüncü yüzyılın başında hayatta olan Yunus Emre'yi gösterebiliriz. Yunus'un sanatı esas olarak halka aittir; yani Türktür; burada, örneğin, Celaleddin-i Rumi'nin mistik felsefesinden hiç de farklı olmayan islâmî-yeni Platoncu bir unsur ve dilini, üslubunu, biçimini ve vezni gösteren halka ait bir öğeyi bulmak mümkündür. Yunus'un mistik dizeleri sayesinde ki, İran etkisinin dorukta olduğu dönemde dahi gücünü kaybetmeyen halkın kullandığı hece vezninde ve halk dilinde şiir yazma geleneği oluştu. Daha sonraki yüzyıllarda Anadolu'da gelişen çeşitli tutucu ve bağımsız tarikatların mistikleri, halkın çoğunluğu üzerinde etkili olabilmek için Yunus türünde halk şiirleri yazdılar. Bunların arasında özellikle Bektaşî, Hurufî ve Kızılbaş şairleri Yunus'u büyük bir başarıyla taklit etmişlerdir. ...", *Encyclopédie de l'Islam*, cilt 4, s. 989-990.

Fransızca olarak kısa fakat ilk ciddi yazıyı böylece belirttikten sonra, bugüne gelinceye kadar, dünya edebiyatlarıyla ilgili "vulgarisation" veya özel sözlük niteliği taşıyan Fransızca ansiklopedik yayımlarda Yunus Emre'nin baştan savma birkaç satırla geçiştirildiğini kaydetmeliyim. Bunlardan son yıllarda çıkmış olanlardan birkaçı üzerinde duracağım.

1933'de çıkan, 1954'de son baskısı yapılan altı büyük ciltlik Larousse du XXème Siècle böyle bir ad tanımaz. Birkaç yıl önce tamamlanan on ciltlik *Grand Larousse Encyclopédique*'de, çok şükür, Yunus'un adını buluyoruz; hem yazar da Louis Bazin.

Laffont-Bompiani tarafından çıkarılan ve edebiyat, felsefe, müzik konularında değerli kaynaklardan biri sayılan, Türkiye ile ilgili maddelerini Mario Levi'nin yazdığı *Dictionnaire des oeuvres de tous les temps et de tous les pays* (Paris, 5 büyük cilt, 1953; 4. baskısı, 1962) yazık ki Yunus gibi bir ozan sayfalarına almaz. Yine aynı kitapçının 1956'da çıkardığı (4. baskısı, 1964), bütün dünya yazarlarını içine alan, Türk yazarlarıyla ilgili maddeleri Napoli Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü Direktörü, tanınmış İtalyan bilgini Alessio Bombaci tarafından hazırlanan, iki büyük ciltlik *Dictionnaire biographique des auteurs*'de ona yer verilmez. Oysa Prof. Bombaci, bu denememde üzerinde duracağım ve Prof. Irène Mélikoff'un başarıyla Fransızcaya çevirdiği, metinde geçen mısraları da duygulu bir dille kazandırdığı, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde büyük Türk ozanını ona yaraşan bir ruhla tanıtmıştır.

Philippe Van Tieghem'in yönetiminde hazırlanan, en yeni, en önemli edebiyat sözlüğü olması için çaba harcadığı belli olan üç ciltlik *Edebiyat Sözlüğü*'nde¹⁵ Türk edebiyatı maddeleri, sözlüğün başında belirtildiği gibi (s. XVII), "Ankara Üniversitesi eski Doçenti Güzin Dino" tarafından yazılmıştır.¹⁶ Bayan Dino'nun küçük punto yirmi satır tutan "Younous Emre"si, ozanımızın, her şeyden önce; mistik karakterini belirttikten sonra, "tekke şiirinin önde gelen büyüklerinden biri" olduğunu söylüyor. Değişlerini nitelendirmek için kullandığı "*Poèmes lyriques incantatoires*", "*sa poésie*

¹⁵ *Dictionnaire des Littératures*, publié sous la direction de Philippe Van Tieghem, avec la collaboration de Pierre Josserand. Paris, Presses Universitaires de France, 1968, 3 cilt, 8°, XX-4351 s.

¹⁶ Güzin Dino ayrıca çağdaş dünya eserlerinin özetini veren *Dictionnaire des Oeuvres contemporaines de tous les pays de* (Laffont-Bompiani, Paris, Société d'Édition de Dictionnaires et Encyclopédies, 1968, 4°, VIII-767 s.) bazı çağdaş Türk yazar ve şairlerinin eserlerini tanıttı özetler vermiştir. Son onbeş yıl içinde yeni Türk edebiyatı ile ilgili bilgileri o vermiş, çevirilerin başlıcalarını o yapmıştır.

développe une pensée spéculative" cinsinden tanımlamalar, korkarım, yabancılara bizim Yunus'u, o "Türkmen kocası"nı, sadece tekke edebiyatımızın büyük şairi Anadolu dervişi kimliğinde tanıtır. Gerçi bu görüş, Hasan-Âli'nin *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış'ta*¹⁷ özellikle, birçoklarının da genellikle açıkladıkları görüşten başka değil ama, böyle bir tanıtmaya ve tanımlamanın Yunus'u başka mistiklerden, —Mevlâna'dan, Hacı Bektaş ve Hacı Bayram'dan—ayrı bir kişilikte olduğunu anlatamamak tehlikesi vardır. Yunus'u onlardan ayıran ve onu kendi kendisi yaparak evrensel düşünceye rahatlıkla katılabilmesini sağlayan, Eyuboğlu'nun pek güzel dediği gibi:¹⁸ "Anadolu'nun orta yerinde, Türkiye halkının bağrından dünyaya seslenmiş", "sevgiyi, insanlığı yücelten, tanrılaştıran, Tanrı'yı alçak günlere, insanlığa, sevgiye indiren" yön, elbette sadece mistik oluşu, sihirlî bir hava içinde tekke dervişi kişiliğine bürünmesi değil; 650. ölüm yıldönümünde anılmasının, dünyaca anılmak istenmesinin anlamı da bundan başka bir şey de olamaz.

Güzin Dino'nun bütünü ile iyi hazırlanmış, üstelik Gölpınarlı'nın *Yunus Emre Divanı* (İstanbul, 1943) ile Ettore Rossi'nin bu denemenin başında andığı yazısı ("II poeta mistico turco Yunus Emre", *Oriente Moderno*, XX, 1940, s. 75-86) kaynak olarak gösterilmiş. *Dictionnaire des Littératures*'ün sonraki baskılarında bu maddeyi geliştireceğini umuyorum.

Türk edebiyatı tarihini topluca ele alan Fransızca eserler yok denilecek kadar az. 1781-1786 yılları arasında İstanbul'da Venedik balyozu Garzoni'nin sekreterliğini yapmış olan rahip Toderini'nin yıllarca kaynaklık eden eserinin¹⁹ Fransızca tercümesinde de, yazık ki, en eski halk şiirimizden söz edilmez. Yunus Emre konusunda Fransızca yazılmış Türk edebiyatı tarihlerinin en iyisini, Napoli Üniversitesi profesörlerinden, Türk edebiyatı üzerindeki incelemeleriyle dünya ölçüsünde ün kazanmış Alessio Bombaci'nin Prof. Irène Mélikoff tarafından Fransızcaya çevrilen eserinde Yunus'a ayrılmış sayfaları görmeden önce, Türk dili ve edebiyatı alanında Deny'den sonra onu aratmıyacak bir sevgi ve heyecanla çalışan, Paris Üniversitesi Türk Etütleri Merkezi Müdürü ve Türk dili, Türk edebiyatı

¹⁷ İstanbul, Remzi Kitaphanesi, 1932, s. 46.

¹⁸ Sabahattin Eyupoğlu, *Yunus Emre'ye Selâm*, İstanbul, Çan yayınları, Gün Basımevi, 1966, s. 5. *Yunus Emre*, İstanbul, Cem Yayınevi, Yelken Basımevi, 1971, s. 5.

¹⁹ Giambattista Toderini, *Letteratura Turchesca*, Venezia, G.Storti, 1787, 3 cilt, 8. I. Studj de Turchi; II. Accademie e biblioteche; III. Tipografia turca. Fransızcası: *De la Littérature des Turcs*, par M. l'abbé Toderini, traduit de l'italien en français, par l'abbé de Courmand, Paris, Poinçot, 1789, 3 cilt, 8°.

ile tarih ve uygarlığını Colbert'in yerinde bir düşünüşle 1669'da kurduğu Paris Doğu Dilleri Okulu Türk Dili profesörü arkadaşımız Louis Bazin, Raymond Queneau'nun yönetiminde çıkmakta olan "Encyclopédie de la Pléiade"ın *Edebiyatlar Tarihi* birinci cildine yazdığı "Littérature turque" maddesinde Yunus için bilinmesi ve yazılması gerekeni, ansiklopedinin 922/23. sayfalarında yer alan paragrafta, ustaca belirtmiştir.²⁰

Yabancı Türkologların Köprülü'sü diyebileceğimiz Prof. Bombaci'nin adını andığımız eserine gelince:²¹ Yunus'un hayatı, kişiliği, dünya görüşü, sağlam bilgi ve görüşlere dayanılarak açıklanmıştır. Strasbourg Üniversitesi Türk Etütleri Enstitüsü Müdürü Prof. I. Mélikoff, metinde geçen Yunus parçalarını duygulu, zevkli bir düz yazı ile Fransızcaya çevirmiş.²² Prof. Bombaci'nin bu sayfaları üzerinde ne kadar durulsa az: konumuz özellikle Fransızca Yunus çevirileri olduğu için, burada sadece değerli bilginin Türk edebiyatı çerçevesinde Yunus incelemesinin büyük değer taşıdığını belirteceğim. Prof. Adnan Erzi'nin Yunus'un ölüm tarihi ile ilgili önemli buluşu (*Belleiten*, sayı 53, 1950, s. 85-98) sınırlı bir Türk edebiyatı tarihinde Prof. Bombaci'nin gözünden kaçmamış; Yunus'un hayatı, kişiliği, sanatı üzerinde bizde ve dışarda ileri sürülmüş görüşleri vukufle eleştirmiştir.

²⁰ *Histoire des Littératures I. Littératures anciennes, orientales et orales. Volume publié sous la direction de Raymond Queneau, Encyclopédie de la Pléiade. Paris, Gallimard, 1955. ("Littérature turque", par Louis Bazin, s. 915-938).*

²¹ *Histoire de la Littérature Turque*, traduite par I. Mélikoff. Préface de Louis Bazin, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1968. 8°, VIII-437 s. (Institut d'Etudes turques de l'Université de Paris). Bkz. Beşinci bölüm: La Littérature Turque Islamique d'Anatolie, XIII. L'époque seldjoudice, Yunus Emre, s. 228-247). Eserin aslı: *Storia Della Letteratura Turca*, Milano, Nuovo Accademia, 1956. 8°, 526 s.

²² İşte bir iki örnek:

"A cet instant, je me froterai le visage. A chaque instant, naît ma nouvelle lune. Chaque instant est pour moi-une fête; été et hiver sont pour moi printemps. ... — Moi, j'ai vu ma lune sur la terre. Pourquoi devrais-je la chercher sur la face du ciel? Mon visage doit se prosterner à terre: la grâce se déverse sur moi de la terre. ... — Mais moi, je ne parle ni de la lune ni du soleil: pour ceux qui aiment, un most suffit". (s. 233/34).

Yunus'taki aslı:

"Bu dem yüzüm süreduram her dem ayum yeni toğar
Her dem bayram durur bana yayum kışum yenibahar
Ben ayumu yirde gördüm ne isterem gökyüzünde
Benim yüzüm yirde gerek bana rahmet yirden yağar
Sözüm ay gün için değül sevenlere bir söz yeter
Sevdiğim söylemiz isem sevmek derdi beni boğar."

Fransızca olarak Yunus'u tanıtan bilgilerin, *Divan*'ından yapılmış seçmelerin ancak son yıllarda arttığını açıklamadan önce, Edmond Fazy ile Abdülhalim Memduh'un Türk aşk şiirlerini tanıtmak için hazırladıkları antolojide,²³ halk şiirimizden, bu arada Yunus Emre'nin geniş sevgisinden izler bulunmadığını söylemeliyiz. İki dünya savaşı arasında özellikle Türk halk edebiyatını konu olarak alan, bilimsel niteliği ile ciddi kaynak sayılan Edmond Saussey'nin *Türk Halk Edebiyatı*'nda Yunus'un adının anılmaması olması anlaşılması güç bir boşluktur.²⁴

İncelemenin bu bölümünde dışarda ve bizde yapılmış Fransızca çeviriler üzerinde duracağım. Dışarda, Fransa'da, çevirilerin geçen ikinci dünya savaşından sonra, bizdekilerin de bazı Fransızca gazete ve dergilerde 1934 yılı içinde başladığını görüyoruz. Bizde Burhan Ümid'in, arkasından Gölpınarlı'nın Yunus'u değerlendirme savaşından sonra (1933), Fransızca bilenlerimizin, biraz şiir zevki onların, "perakende" bazı çevirilere giriştikleri anlaşılıyor. Denilebilir ki, bizdeki Fransızca çevirilerden önce, Fransa'da kimsecikler Yunus Emre'ye el atmamıştır.

Bizde ilk Fransızca yazıları, hattâ ilk çevirileri, *Hâkimiyet-i Milliye*'nin, sonra da *Ulus*'ün haftalık özeti niteliğinde çıkarılan *Ankara*'da görüyoruz.²⁵ Sekiz yıllık koleksiyonu tararırsa gerek *Divan* şiirimiz, gerekse halk edebiyatımızla ilgili çok değerli açıklamalara, seçme çevirilere raslanır. Türk halk edebiyatı, folkloru, gazetesinin *La Turquie culturelle*, "*Lettres et Arts*" başlıkları altındaki özel sayfasında her hafta önemli yer tutar. Hele imzasız, ama Fransızcasının Darago'nun, Türkiye'nin en mütevâzi insanlarından bir olan o değerlin, kaleminden çıktığını yakından bildiğim "*Anthologie*

²³ Edmond Fazy, Abdül-Halim Memduh: *Anthologie de l'amour turc*, Paris, Mercure de France, 1905, 16, 283 s.

²⁴ Edmond Saussey, *Littérature Populaire Turque*, Paris, E. de Boccard, 1936. 8°, 99 s. (Etudes orientales publiées par l'Institut Français d'Archéologie de Stamboul sous la direction de M. Albert Gabriel, IV.)

²⁵ *Ankara*, édition Française hebdomadaire du "Hakimiyeti Milliye". (Directeur responsable: Nasuhi Esat. Rédaction et administration: Hôteil du *Hakimiyeti Milliye*, Çankırı caddesi, Ankara). İlk sayısı: jeudi 22 mars 1934; son sayısı: 428, 28 mai 1942. Sekiz yıl kadar basın hayatımızda çalışan bu haftalık Fransızca gazete, 1934-1942 Türkiyesinin politik, sosyal, ekonomik hayatını, ayrıca ve özellikle eski, yeni sanat ve kültür çalışmalarını ölçülü, seviyeli bir anlayışla sayfalarına geçirmiştir. İlk *Thais* mütercimi Nasuhi Esat (Baydar), sonra, kaybettiğimiz büyük değer Reşat Nuri Darago'nun yönettiği, aslında sekiz büyük gazete sayfasının dörtte üçü o pürüzsüz Fransızcası, ince zevki, eski edebiyatımıza derin vukufu ile unutulmaz Reşat Nuri'ye ait olan *Ankara*, bence yabancılar kadar bizim de başvuracağımız kaynakların en değerlilerinden biridir.

Turque” sütunu gerçekten çok zengindir. Kalınca bir cildi besleyecek sayıda olan bu nesir ve şiir metinlerini bizim Unesco Millî Komisyonu aracılığı ile toplamayı düşünmekteyiz.

Bu Fransızca haftalık gazetenin 12 Nisan 1934 tarihli sayısının beşinci sayfasında “*Folklore*” sütununda ilk defa Yunus Emre’nin adını görüyoruz. Ozan üzerine tanıtıcı bir nottan sonra, düz yazı ile fakat mısraların bitimi tirelerle belli edilerek, ayrıca dörtlükler arasında boşluklar bırakılarak, “*Aşkın odu ciğerimi - yakageldi yakagider - Garip başım bu sevdayı - çekegeldi, çekegider*” ile başlayan nefesi tam olarak tatlı bir Fransızca ile çevrilmiştir. İşte birkaç beyit:

Le feu de l’amour a brûlé ma poitrine, la brûlé encore. Cet amour, monêtre solitaire l’a supporté, le supporte encore. ...

Yunus’taki aslı :

Aşkın odu ciğerimi yaka geldi yaka gider

Garip başım bu sevdayı çeke geldi çeke gider.

Le rossignol se lamente et gémit — Ce corps est brûlé de nostalgie — Qui donc, selon mon coeur, est allé à Dieu, va encore. ...

Yunus’taki aslı :

Bülbül eyler âh’u figan

Hasretinle yandı bu can

Benim gönülcüğüm ey can

Çıka geldi çıka gider.

Ankara’nın 11 Ağustos 1934 tarihli sayısında, “*Anthologie*” başlığı altında (s. 5), “*Un Poème de Yunus Emre*” var. Bundan önceki gibi, kimin çevirdiği yazılı değil ama, bu gazetedeki bütün Yunus metinlerinin, belirtmiş olduğum gibi, Reşat N. Darago’nun kaleminden çıktığını biliyorum. Bu seferki çeviri, Yunus’un en tanınmış deyişlerinden biri: “Baştan ayağa yâreyim”. İlkinden daha başarılı bir metin, elden geldiğince düz yazı karakteri azaltılmaya çalışılmış. Birkaç mısra verelim:

Je vais mon chemin en me consumant,

L’amour m’a trempé dans le sang.

Je ne suis ni saint d’esprit, ni fou:

Viens, vois ce que l’amour a fait de moi. ...

Je suis le malheureux Yunus,

Blessure de la tête aux pieds.

L’amie a fait de moi un vagabond;

Viens, vois ce que l’amour a fait de moi!

Yunus'taki aslı :

Ben yürürem yana yana ışk boyadı beni kana
Ne âkilem ne divâne gel gör beni ışk neyledi

Miskin Yunus biçâreyim başdan ayağa yâreyim
Dost ilinden âvâreyim gel gör beni ışk neyledi

8 Eylûl 1934 tarihini taşıyan sayıda (25, s. 5) "Poème mystique" başlığı ile güzel bir çeviri okuyoruz, anılmaya değer:

*Quiconque n'a brûlé au feu de l'amour,
Quiconque n'a point songé qu'il va mourir,
Quiconque n'a pas ouvert les yeux pour se réveiller,
Tombe dans l'erreur où il demeure.*

*Cet amour était pour moi un sommeil
Dont Dieu avait voulu me favoriser.
Comme un oiseau, Derviche Yunus
S'est envolé en Dieu où il demeure.*

Yunus'taki aslı :

Aşk adına yanmayanlar
Öleceğin sanmayanlar
Göz yumup uyanmayanlar
Ana gafflet basdı gider

Bu aşk bana bir düş idi
Allah nasib itmiş idi
Âşık Yunus bir kuş idi
Halk içinden uçdı gider.

8 Ağustos 1935 sayısında (s. 5) Hasan Âli'nin *Türk Edebiyatına Bakışlar*'ından alınmış, "La littérature mystique populaire: Yunus Emre" başlıklı bir parça var. Yunus'u yabancılara iyi tanıtmaya yönünden önemli. Köprülü'nün yukarıda andığımız *Ancyclopédie de l'Islam*'daki özlü incelemesinden sonra, Fransızca metin olarak üzerinde durulacak değerde.²⁶

²⁶ "... Yunus Emre peut être considéré comme le représentant le plus exceptionnel de la littérature mystique populaire. Tous les poètes qui lui ont succédé n'ont fait que l'imiter servilement, sans même parvenir à créer un style différent du sien. Quand on connaît Yunus Emre, on ne peut plus préférer un autre poète mystique populaire, si puissante est son originalité et si inimitable est son œuvre. ...

Gazetenin 31 Ağustos 1935 tarihli sayısında Yunus ile Âşık Paşa'nın şiirleri yer almış. Yunus'tan üç parça çevrilmiş: "Bir dem gelir" den sadece sekiz beyit, o da çok serbest olarak, çevrilmiş, ilk beyti ölçülü, uyaklı.

*Dieu m'a doté d'un cœur
Qu'un rien plonge dans la stupeur,
Qui tantôt éprouve de la joie
Et tantôt verse des pleurs*²⁷

Yunus'taki aslı:

Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şadi kılır
Bir dem gelir giryan olur

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

"...Tekke edebiyatının en eşsiz şahsiyeti "Yunus Emre" sayılabilir. Ondan sonra gelen büyük halk şairleri onun yolundan çıkamadıkları gibi üslûbunu bile değiştiremediler. Yunus Emreyi tanıdıktan sonra ona üstün görebileceğimiz ikinci bir halk-tekke şairi bulamıyoruz. O, bu derece orijinal ve taklidi muhal bir şairdir.

Bien qu'il ait souvent été inspiré par Mevlâna, qui écrivait dans une autre langue et sous une autre forme son mysticisme, Yunus Emre sut tirer parti de cette inspiration en la rendant "nationale" d'un bout à l'autre. Yunus, dont l'oeuvre exprima durant des siècles les nostalgies et les espoirs des Turcs, n'exerça son influence multiséculaire que grâce à la sincérité de son accent et à la ferveur de sa sensibilité. ... Certains de ses successeurs comme Hacı Bayram, Eşrefoğlu, İsmail Ma'suki, Gaybi et Ahmet Sarban ont, à leur tour, eu cette pureté d'âme de Yunus, quelques-uns d'entre eux ont transformé la vivacité chantante de celui-ci en une sorte de familiarité dans le style, et souvent on rencontre en eux un certain sentiment de doute là où, chez Yunus, on trouvait une grande foi: on peut, à cet égard, mentionner Said Emre, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet".

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

Sofî fikirlerini başka dilde, başka vâdide söylemiş olan Mevlâna'dan ilham aldığı halde Yunus o ilhamı tamamıyla millileştirmeye muvaffak olmuştur. Sözleri, asırlarca Türkün maverâî hayatı için duyduğu ümit ve iştiyâklara dil olan Yunus, samimilik ve harareti sayesinde asırlarca ruhlar üzerinde müessir oldu. ... Yunus Emre'den sonra izini takip edenlerin bir kısmı Yunus'taki saffete sahiptiler. Hacı Bayram, Eşrefoğlu, İsmail Maşukî, Gaybi, Ahmet Sarban bu zümredendirler. Bir kısmı da ondaki rindliği, büsbütün lâubali bir hale getirmiş, Yunustaki inanma ve inandırma kudreti yerine "Şüpheci" bir duyuş göstermiştir. Said Emre, Kaygusuz Abdal, Kul Himmet ve diğer bazı bektâşi şairleri buna birer örnek olabilirler.

²⁷ Kıyaslar için aslını veriyorum:

*Hak bir gönül verdi bana
Ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şadân olur
Bir dem gelir giryan olur*

İkinci parça "Gel dosta gidelim gönül" den alınmış beş beyit. Fransızcası aslından bir hayli ayrılmış.²⁸ Üçüncü parça, daha önce 11 Ağustos 1934 tarihli *Ankara*'da basılan ve sözünü ettiğimiz "Baştan ayağı yâreyim"ın, yeni, daha da eksik, zayıf bir çevirisi. Abdülbâki Gölpınarlı'nın 15 Ekim 1936 tarihli *Ankara*'da (sayı 135, s. 4) çıkan yazısı.²⁹ Yunus Emre'nin hangi tarikate mensup olduğu konusunu ele alıyor ve sonunda Yunus'u Vefâî'lerle Babâî'lere bağlayarak Tapduk, Baruk, Saltuk, Hacı Bektaş ve Baba İlyas'a kadar çıkıyor, böylelikle de dünya görüşünde Bektaşîlerle yakın ilişkisini kuruyor.

Böylece haftalık Fransızca *Ankara*'nın Yunus üzerine bilgi ve çevirilerini incelemiş oluyoruz. Bu çalışmaların "Emrem Yunus"un yabancı bir dilde tanıtılması bakımından önemi, verildikleri tarih de göz önünde tutulursa, daha iyi belirir.

İkinci dünya savaşı içinde Büyükelçimiz Ruşen Eşref Ünaydın'ını 21 Haziran 1943 günü Budapeşte'de Türk-Macar dostluk derneğinin çalışmaları çerçevesinde verdiği ve *Sur la Littérature Turque* adı ile küçük bir kitap biçiminde basılan konferansının³⁰ başlarında (s. 13-15) Yunus Emre sağlam bir sanat anlayışı ile dinleyicilere, sonradan da okuyuculara tanıtılıyor. Ruşen Eşref, Türk edebiyatına toplu bir bakış olan, değerlerimizi kendine özgü inceliklerle, ölçülerinde yanılmadan bu konuşmasında Dost Yunus'a yarasır yeri bulmuş, onun sanatını, kişiliğinin eşsizliğini ustalıkla tanımlamıştır. Türk edebiyatı tarihindeki Divan ve halk şiirleri bakımından ikiliği iyice aydınlatarak, gerçek millî edebiyatın en eski, en soylu temsilci "Âşık Yunus"u Türk ruhunun, Türk dilinin eskimeyen, hep canlı kalan dehâsı olarak görmüş ve göstermiştir.³¹

²⁸ "Hakkın haberin soralım": "Apprenons à connaître Dieu" olmuş.

²⁹ Abdülbâki Gölpınarlı, "Un point d'histoire littéraire: Sur Yunus Emre", *Ankara*, No. 135, 15 octobre 1936, s. 4.

³⁰ Ruşen Eşref Ünaydın, *Sur la Littérature Turque*, causerie faite le 21 juin 1943 dans l'Association Hongrie-Turquie. Editée par l'Association Hongrie-Turquie (imprimerie Globus), Budapest, 1943, 8, 74 s. (Bkz. s. 13-15).

³¹ Şu satırların böyle bir incelemede anılmasını yararlı görüyorum:

"... Dualisme dans la littérature turque: d'un côté, ces grands intellectuels poussant l'amour de la culture au point de négliger leur parler national, d'autre côté, le peuple, gardien invincible du trésor de la langue et des caractères de la personnalité, a trouvé, tout d'abord dans la personne des mystiques, la source qui lui chantait ses vers habituels et ancestraux dans la métrique nationale, la métrique syllabique. ... Ces poètes mystiques dont l'Anatolie semble avoir nourri l'âme du peuple. ... Par leurs vers purement turcs, limpides comme l'eau d'une source, ces poètes offrirent des coupes rafraichissantes aux âmes assoif-

Hem memleketimiz, hem de dünya için Yunus Emre konusunda her bakımdan önemli, unutulamayacak olay, hiç şüphesiz, ilk olarak 25 Mayıs 1946 Cumartesi günü, Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi büyük konferans salonunda, Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası ile Devlet Konservatuarı Opera, Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik bölümleri birleşik korusunun seslendirdiği Ahmet Adnan Saygun'umuzun yarattığı ve yönettiği *Yunus Emre Oratoryosu*'dur. Bu sanat olayını batılı anlayışta müzik hayatımızın gelişip serpilmesi yönünden büyük bir kazanç saymak yerinde olur. "Garip", "Aşık", "Biçâre", "Miskin", "Taptuklu", "Emrem", "Dost", "Kul" Yunus'un duygu ve düşüncesini en seçme kelimeleriyle müzik dünyasının zenginliklerine açan, kelimelerinin âhengini yeni seslerle, yeni ölçülerle içinde canlandıran, Tanrı ve insanın alınyazısı problemini Yunus ağzından işleyen *Oratorio*, dayandığı metinlerin yabancı dillere, bu arada ilk olarak, Fransızcaya çevrilmesi bakımından bu inceleme denememizi yakından ilgilendirir.

*Je suis la gémissante roue,
Mes eaux se versent en cascades,
Ainsi ordonne le Seigneur,
Et c'est pour cela que je pleure
Et je gémis; j'ai ma douleur.*

*J'étais arbre sur la montagne,
Ils m'ont coupé branches et bras,
Ils m'ont trouvé bon pour la roue
Et je gémis; j'ai ma douleur.*

fées de poésie et de rêve. ... Le plus remarquable de ces poètes mystiques est sans doute Yunus Emre qui est un trésor inaltérable du génie de la langue et de l'âme turques. ..."

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

"Türk edebiyatında ikilik: Bir yanda kültüre olan aşklarını ulusal dillerini ihmal etme derecesinde ileri götüren aydınlar, öte yanda, dilin hazinesinin ve ulusal kişiliğin niteliklerinin yılmaz bekçisi halk; bu halk her şeyden önce mistiklerin kişiliğinde, alışkın olduğu ve atalarından gelen dizeleri ulusal vezinle, yani hece vezniyle söyleyen kaynağı buldu. ... Bu mistik şairler Anadolu halkının ruhunu besliyor gibiydi. ..."

Tamamen Türk, bir kaynak suyu gibi berrak olan dizeleriyle bu şairler düş ve şiir suzluğu çeken gönüllere serinletici taslar sundular. Bu mistik şairlerin en dikkate değer olanı kuşkusuz Türk ruhunun ve dilinin dehasının bitmeyen hazinesi olan Yunus Emre'dir. ..."

Yunus'taki aslı:

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreylemiş Çalap
Anın için ben ağlarım
Derdim vardır inilerim
Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba lââyık gördüler
Anın için ben ağlarım
Derdim vardır inilerim.

*Tu m'as brûlé, je suis en flammes
Qu'as-tu fait mon cœur, qu'as-tu fait?
O mon cœur, tu t'es enbolé,
Traversant les sept océans,
Tu t'en es allé chez l'Ami,
Qu'as-tu fait mon cœur, qu'as-tu fait?*

Yunus'taki aslı:

Yaktın beni yandırdın. Noldun hey gönül noldun
Âlemden usandırdın, noldun hey gönül noldun
Uçtun hey gönül uçtun, yedi deryâyı geçtin.
Ol dost eline göçtün, noldun hey gönül noldun
Yaktın beni yandırdın.. Noldun hey gönül noldun
Âlemden usandırdın, noldun hey gönül noldun.

*Seigneur, j'attends, donne-moi ton amour et ta joie
J'espère en ta clémence, donne-moi amour et ta joie
Enivre-moi, Seigneur, à me perdre moi-même
Afin que je trouve mon âme, donne-moi ton amour et ta joie*

Yunus'taki aslı:

Yâ Rabbi dilerim aşkın ve şevkin ver
Fazlından umarım aşkın ver şevkin ver.
Mest eyle Sen beni bilmiyem ben beni,
Tâ bula can Seni aşkın ver şevkin ver.

*C'est toi le Généreux, le Misériordieux,
Vers toi, mon Dieu, je tends les mains,
C'est toi mon seul refuge,
Vers toi, mon Dieu, je tends les mains.*

Yunus'taki aslı :

Sensin kerim, Sensin rahim, Allâh sana sundum elim
Senden artuk yoktur emin. Allâh sana sundum elim.

Oratoryo'nun üç bölümünde Yunus'tan 13 parça var.³² Rahmetli Yücel'in (o tarihte Milli Eğitim Bakanı idi) isteği üzerine, yabancıların da bu şaheseri izliyebilmeleri için, Türkçe program broşürünü Fransızcaya, bu arada tabii, 13 Yunus nefesini, ilâhisini de unutmadan, çevirme işi Sabahattin Eyuboğlu ile (o zaman Talim ve Terbiye Kurulu üyesi idi) bana düştü. 1946 yılının bir Mayıs akşamı, o günlerde Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü ile rahmetli büyük eğitimci, bulunmaz insan Kadri Yörükoğlu'nun canlandığı, değer ve seviye verdiği Talim ve Terbiye Dairesi'nin çalıştığı Sanayi caddesindeki Yüzbaşıoğlu apartmanında, Eyuboğlu'nun odasında toplandık. O sıralarda Louis Bazin, inceleme ve araştırmalarda bulunmak, dilimizdeki tecrübesini arttırmak için Ankara'da çalışıyordu; onu da aldık, çetin işe daldık, şafak sökerken Yunus parçalarının Fransızca metinlerini tamamladık. Sonradan, 1 Nisan 1947 Salı akşamı, Paris'te, rahmetli Büyükelçi Numan Menemencioğlu'nun himayesinde Pleyel Salonu'nda bestecimizin yönetiminde, Lamoureux Konserleri³³ orkestrası ile Saint-Eustache korosunun çalıp söylediği *Oratorio*'nun Fransızca metinlerinin aslı, sözünü ettiğim bizim çevirilerdir.³⁴ Onlardan birkaç örnek vermekle yetineceğim ve elimizden geldiğince asıllarına uygunluğuna, daha doğrusu, asıllarındaki sadeliği bozmamaya çalıştığımızı söyleyeceğim:

³² 1. *Teferrûç eyleyü vardım*; 2. *Yalancı dünyaya konup göçenler*; 3. *Ağlamaktır benim işim*; 4. *Sen bunda gariip mi geldin?*; 5. *Benim adım derli dolap*; 6. *Yâ İlâhi ger sual itsen bana*; 7. *Yaktın beni yandırdın*; 8. *Gel gönül seminle dosta gidelim*; 9. *Bâd-ı sabâya sorsunlar*; 10. *Yâ Rabbi dilerim aşkın ver*; 11. *Gönlüm düştü bu sevdaya*; 12. *Aşk gelicek*; 13. *Sensin kerim Sensin rahim*;

³³ "Lamoureux Konserleri" deyip geçmiyelim: geçen yüzyılın ikinci yarısında Fransa'ya, kurduğu orkestra ile, Wagner'in eserlerini tanıtan, Haendel'in, Bach'ın oratoryolarının zevkini veren bu tanınmış kemancı ve orkestra şefinin (1834-1899) düzenlediği, kendisinin yönettiği, bugün de adını taşıyan, konserlere zamanın bütün sanatçıları, bu arada Mallarmé, genç Valéry, Pierre Louys, v.b. ilgi ve heyecanla izlemişlerdir. Saygun'un *Oratorio*'suna çalan orkestranın nasıl bir gelenek içinden geldiğini burada belirtmeden edemedim.

³⁴ Sabahattin Eyuboğlu, Bedrettin Tuncel, Louis Bazin. Bu çeviriler sonradan müzik tekniğine uydurulmak için çeşitli biçimlerde değiştirilmiştir. Burada verilen örnekler, ilk göz ağrısı çeviriler.

*Ceux qui ont émigré de ce monde mensonge
Ne disent mot, nous laissent sans nouvelles.
Ceux sur qui pousse l'herbe diverse
Ne disent mot, nous laissent sans nouvelles.*

*Les uns couverts de verdure,
D'autres longés d'un rang de cyprès,
Ces innocents ouces brillants éphèbes
Ne disent mot, nous laissent sans nouvelles.*

Türkçesi:

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kimisinin üstünde biter otlar
Kiminin başında sıra serviler
Kimi mâsum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler.

*Mon sort est de pleurer sans cesse,
Pleurez mes yeux, pleurez désormais.
Larmes de sang, comme un torrent
Grondant, coulez, coulez de mes yeux.*

Yunus'taki aslı:

Ağlamaktır benüm işüm
Ağla gözüm şimden gerü
Irmağ olan kanlu yaşım
Çağla gözüm şimden gerü

L'heure est venue, le terme échu.

La coupe de la vie est pleine,

Qui donc n'a à cette coupe?

*Vers toi mon Dieu, je tends les mains:*³⁵

³⁵ Ahmed Adnan Saygun, *Yunus Emre*, Oratorio en trois parties pour soli, chœur et orchestre, Op. 26, Ankara, Imprimerie de l'Education nationale, 1946, 8°, 16 s. Bazı parçalarını verdiğimiz çeviriler, program broşürünün 12-16. sayfalarından alınmıştır. Sözüni ettiğimiz 13 parçanın Paris'te seslendirilmesinde kullanılan metinleri için Bkz.: Ahmed Adnan Saygun, *Yunus Emre*, Oratorio en trois parties pour soli, chœur et orchestre, Op. 26, Première audition de gala, Grande Salle Pleyel, mardi premier avril 1947, à 21 h., sous le haut patronage et en présence de S.E.M. Menemencioğlu, Ambassadeur de Turquie à Paris. 8°, 8 s.

Yunus'taki aslı:

Ecel geldi vade erdi bu ömrüm kadehi doldu
Kimdür ki içmedin kaldı Allâh sana sundum elim.

Yunus Emre Oratoryo'sunun Ankara'da ilk çalınışı münasebetiyle hazırlanan Fransızca broşürün başında Millî Eğitim Bakanı Yücel'in Yunus Emre üzerine Türkçe program broşüründe yer alan yazısının Fransızcası var (s. 9-11). "Yunus Emre, Türk ruhunu dile getirmede, hemen yedi asır, nefesi her sesin üstünde kalmış bir gönül eridir" diye başlayan bu yazısında Yücel, Yunus'un "*millî olduğu kadar insanî bir ses*" olduğunu belirtiyor.³⁶

³⁶ Yunus'u iyi anlamış ve anlatmış olan Yücel'in bu "takdim" yazısından şu parçayı alıyorum:

"Yunus Emre, poète au grand cœur, a si bien su évoquer l'âme turque que, depuis sept siècles, son chant domine encore toutes les autres voix. Le peuple des terres anatoliennes, troublé de mille événements, a trouvé dans ses cantiques la consolation d'une vie pleine d'inquiétude; aux temps de l'injustice, il a trouvé dans ses vers, où s'exprime l'implacable égalité devant la mort, le sentiment réconfortant d'une infaillible Justice; aux temps de l'abandon et du désespoir, il a trouvé sans peine, en son chant d'éternité, l'amitié du plus dévoué des cœurs. Il l'a aimé, adoré comme un sauveur d'âmes. Nul bey, nul émir, nul sultan n'aura régné sur notre sol d'un règne aussi vaste, profond et durable que ce derviche modeste, "aux yeux en pleurs, au sein blessé, mais plus doux que l'agneau". Nul ami de la poésie, surtout de la poésie pure, qui puisse ne pas reconnaître en lui, d'emblée, un grand poète. Sa voix est humaine autant que nationale. En quelque langue qu'il soit traduit, il entre, aussitôt, dans l'intimité de son lecteur: si essentiels sont les thèmes qu'il a traités, si humaine son inquiétude, si transparent le fond de son âme. Notre excellent compositeur Adnan Saygun a déjà, peut-on dire, trouvé les premiers éléments de sa réussite dans l'amour qu'il nourrit pour Yunus et dans le choix du sujet de sa composition. Cette œuvre est uniquement, à travers la personne immortelle de Yunus, l'effort de recherche d'une âme turque vibrante et sensible en présence de cette énigme que sont pour nous la vie et la mort". (s. 9-11).

Yukandaki kısmın Türkçesi:

Yunus Emre, Türk ruhunu dile getirmede, hemen yedi asır, nefesi her sesin üstünde kalmış bir gönül eridir. Türlü olaylarla çalkalanan Anadolu halkı, onun ilâhilerinde güvensiz günlerinin avunmasını, haksızlık gördüğü zaman ölümün sağladığı amansız eşitliği anlatan mısralarında şaşmaz adaletin koruyucu duygusunu, gurbette çaresiz kaldığı anlarda onun ebedilik terennüm eden sesinde en yakın, en vefalı dost yüreğini aramadan bulmuş; onu sevmiş, ona bir ruh kurtarıcısı olarak tapmıştır. Hiçbir şey, hiçbir emir, hiçbir sultan; bu mütevazı halli, "gözü yaş, bağı taş, koyundan yavaş" derviş kadar yurdumuzda saltanat sürememiş, hükmünü bu kadar derinlere sinderememiş, bu kadar ömürlü olamamıştır". Şiirden anlayan hele "saf şiir" nedir bilen hiçbir kimse, Yunus'u büyük şair bulmakta tereddüt edemez. Yunus millî olduğu kadar insanî bir sestir. Hangi dile tercüme edilse, o dili bilenlerin yakın dostu olur. O kadar aslı temlere dokunmuş, beşeri kaygıları söylemiş, o kadar candan konuşmuştur.

15 Şubat 1947-1 Temmuz 1949 arasında Ankara'da 58 sayısı çıkmış olan *La Quinzaine d'Ankara*,³⁷ konumuz yönünde ilgi vericidir. Basın-Yayın Genel Müdürlüğü'nün onbeş günde bir çıkardığı bu derginin 1 Nisan 1948 tarihli 28. sayısında (s. 2-3), Burhan Toprak'ın "Le plus grand des poètes turcs" adı altında Yunus ile Saint François d'Assise (1182-1226) arasında duygu yönünden ilişkiler buluyor, onları kardeş ruhlar olarak görüyor ve Francesco'nun "*Mio Dio, mio Dio e non altro*"su ile Yunus'un "Bana seni gerek seni!" arasında köprü kuruyor.³⁸ Güzel yazısına da iki örnek Yunus şiiri (Fransızca olarak) ekliyor: "Je pleure" (Aldanma dünya alına) ve "*Ainsi parmi les rocs*" (Dağlar ile taşlar ile). İkisi de serbest şiir biçiminde çevrilmiş. Birincisi (*Je pleure*), aslına uygunluğu, Fransızcası, düz yazıdan kaçan yönü ile başarılı:

DEĞERLİ bestecimiz, Adnan Saygun Yunus'u sevmekte ve bestesine konu yapmak için onu seçmede başarısının ilk sebebini bulmuş sayılabilir. ... "Yunus Emre Oratoryosu", ne bir mersiye, ne bir medhiye, ne alaturka, ne alafanga; yalnız ve yalnız Yunus'un, ölümsüz şahsında içli, duygulu Türk ruhunun, hayat - memmat dediğimiz muamma karşısındaki arama cehtidir.

³⁷ *La Quinzaine d'Ankara* (Revue bimensuelle, publiée par la Direction générale de la Presse, No. 1, 15 février 1947 - No. 58, 1er juillet 1949). İlk sayısında derginin çıkış nedeni şöyle özetleniyor: *La Quinzaine d'Ankara* est publiée en vue de donner des renseignements sur la vie artistique et sportive de la capitale dans la quinzaine du mois, et les programmes de la Radio de Turquie et de la Radio Ankara, programmes des cinémas, des théâtres, tableaux descriptifs des villes de Turquie."

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

La Quinzaine d'Ankara, her ayın on beş günü içerisinde başkentte olan spor ve sanat hayatı üzerine bilgileri, Türkiye ve Ankara radyosu programlarını, sinemaların, tiyatroların programlarını, Türk kentlerini tasvir eden tablolar vermek amacıyla yayımlanmıştır.

³⁸ O güzel yazının başında şöyle bir açıklama var: "Yunus Emre est véritablement une âme soeur du Poverello d'Assise: le surnom de "*Miskin*" (le mesquin) qu'il aimait à s'appliquer, fait écho au "*Humilis*" de Francesco. Toute la noblesse et toute la misère de l'homme, tout ce qui cause sa souffrance, et tout ce qui l'en console, sont exprimés dans ses poèmes avec une simplicité sublime". Burhan Toprak'ın bu çok değerli, küçük bir derginin sayfalarına sıkışmış Fransızca yazısından bazı cümleleri sevinerek buraya alıyorum:

"Yunus Emre, qui avait vécu au, ou plutôt vers le quatorzième siècle, est le poète le plus universel des Turcs: vérité qui n'a été reconnue que par les intellectuels orthodoxes épris de littérature officielle qu'au bout de 700 ans. Mais le peuple a discerné à cet artiste qui parlait sa langue les honneurs de l'apothéose, et cela au lendemain de sa mort, en sorte que Yunus Emre, nouvel Homère, ne compte pas moins de sept tombeaux ou monuments échelonnés d'Erzurum à Izmir... Yunus Emre est la première étoile (on serait tenté de dire le premier soleil) au firmament de la renaissance turque... Yunus Emre n'avait rien de borné ni d'étroitement national: c'était un poète authentiquement humain, universel. La miséricorde, la charité, l'amour de la beauté et de la vérité, l'aspiration à l'union du genre hu-

*Je pleure. C'est mon destin
Pleure, mon oeil, dorénavant.
Mes larmes ruissellent comme la source de sang
Murmure, mon oeil, dorénavant. ...*

*Ignore cet avenir
Ignore cette rose qui meurt
Ignore cette nuit qui s'éclaire
Ignore, mon oeil, dorénavant. ...*

Yunus'taki aslı:
Ağlamaktır benüm işüm
Ağla gözüm şimden gerû
Irmağ olan kanlu yaşım
Çağla gözüm şimden gerû

main ont rarement trouvé expression plus noble et plus pure que dans ce *Divan* qui fut composé voici sept siècles. ... Les hymnes de Yunus Emre lui ont valu, dans tous les pays de langue turque, d'être considéré comme un sage. Son nom y est l'objet d'une affectueuse vénération. Seuls les scribes et les clercs, les hommes de loi, les hommes de sciences et les hommes de mosquée, sans oublier les courtisans, l'ont toujours méprisé ou ignoré, ainsi qu'il fallait s'y attendre. ...

Yukandaki kısmın Türkçesi:

"Yunus Emre, gerçekten Paverello d'Assise'in kardeş bir ruhudur. Kendisine uygun bulunduğu "Miskin" takma adı Francesco'nun "Humilis"ine denk düşmektedir. İnsanın bütün sefaleti ve bütün soyluluğu, acı çekmesine neden olan ve onu teselli eden her şey onun şiirlerinde yüce bir sadelikle ifade edilmiştir."

"On dördüncü yüzyıla doğru yaşamış olan Yunus Emre, Türklerin en evrensel şairidir: Resmî edebiyatın katı aydınları tarafından 700 yıl sonra kabul edilen bir gerçektir bu. Ama halk, dilini konuşan bu sanatçıya son derece büyük bir onur bahsetti ve ölümünden hemen sonra yeni Homeros Yunus Emre'ye Erzurum'dan İzmir'e kadar sıralanan en az yedi mezar ya da anıt yapılarak bu duygu ifade edildi. ... Yunus Emre Türk rönesansının gök kubbesinde ilk yıldızdır (belki de ilk güneştir). ... Yunus Emre'de sınırlı ve dar bir ulusculuğa ait hiçbir şey yoktur: O, özgün biçimde insancıl ve evrensel bir şairdi. Bağışlama iyilik-severlik, güzellik ve gerçeklik aşkı, insanlığın birleşmesine duyulan özlem çok ender olarak, 700 yıl önce yazılmış olan bu Divandakinden daha soylu ve daha saf anlatımını bulmuştur. ... Yunus Emre'nin ilâhileri Türkçe konuşan bütün ülkelerde onun bir bilge olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Adı, bu ülkelerde, sevgiyle dolu büyük bir saygının konusu olmaktadır. Beklendiği gibi, yalnızca yazmanlar, ulema, kanun adamları, bilim adamları, din adamları ve dalkavuklar onu her zaman hor gördüler ve bilmemezlikten geldiler. ..."

Sözünü ettiğimiz kıyaslama (Yunus - François d'Assise), daha geniş ölçüde bir açıklama Azra Erhat'ın *İşte İnsan*'ında yapılmıştır (s. 202 - 216).

Bilme yârin neydüğünü
 Ömür gülü solduğunu
 Gece gündüz olduğunu
 Bilme gözüm şimden gerû

İkinci parçaya gelince: o da ince bir dikkatle, zevkle verilmiş:

*Ainsi parmi les rocs, sur les montagnes
 Je cherche ton nom
 Je cherche ton nom comme les oiseaux des villes
 Comme les poissons de la mer, comme
 les antilopes des plaines
 Comme l'homme qui aime et qui désire
 Je cherche ton nom, Dieu.
 Dans les cieus d'Aïssa, sur le mont Sinai
 Où Moïse est armé de la verge
 Je cherche ton nom
 Comme Job qui déplore, comme Jacob qui s'éplore
 Comme le Prophète si proche de toi
 Je veux ton nom. ...
 Et Yunus répète dans toutes les langues
 Des hommes, comme les pigeons qui roucoulent
 Comme les rossignols eux-mêmes
 Par la voix de tous ceux qui l'aiment
 Et t'appellent. Je veux ton nom, Dieu.*

Yunus'taki aslı:

Dağlar ile taşlar ile çağırayın Mevlâm seni
 Seherlerde kuşlar ile çağırayın Mevlâm seni

Su dibinde mâhî ile sahralarda âhu ile
 Abdal olup yâ-hû ile çağırayın mevlâm seni
 Gökyüzinde İsa ile Tûr Tağında Mûsa ile
 Elindeki âsa ile çağırayın mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile gözi yaşlu Ya'kub ile
 Ol Muhammed mahbûb ile çağırayın Mevlâm seni

Hamd ü şükr-i Allah ile vasf-ı "Kul-hüvallah" ile
 Dâima zikrullah ile çağırayın Mevlâm seni

Bilmişem dünyâ hâlini terk itdüm kıyl ü kalini
Baş açık ayak yalını çağırayın Mevlâm seni
Yûnus okır diller ile ol kumrı bülbüller ile
Hakk'ı seven kullar ile çağırayın Mevlâm seni

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız ve Roman Filolojisi Enstitüsü öğretim üyelerinin işbirliği ile Prof. Guy Michaud, sonradan Prof. Jacques-Henry Bornecque'in yönetiminde 1949- 1956 yılları arasında dört sayısı çıkmış olan, gerek Fransız, gerekse Türk edebiyatının bazı konularını ele alınıp işlenmesi bakımından çok değerli, çok zengin bir edebiyat ve sanat dizisinde *Dialogues*'ün üçüncü sayısında,³⁹ Mehmet Kaplan'ın "La Joie de Yunus Emre" başlıklı bir incelemesi yer alıyor. Kaplan'ın bu Fransızca incelemesi⁴⁰ Yunus'ta sevinç konusunu işliyor. Sonsuz mutluluğa ermede ölüm temasının Yunus'ta geçici bir aşama olduğu görüşünü geliştiren güzel bir inceleme. Konu ile ilgili Yunus metinlerinden seçme çeviriler de yapılmış. Düz yazı biçimindeki bu metinlerin Fransızcası, şiir unsurundan daha çok, anlam özellikleri belirtir nitelikte. Bazıları da şiir ve anlam özelliği açısından başarılı:

*J'ai construit une ville avec les ruines de mon âme,
Et il n'en existe pas d'aussi belle. ...
Crois-tu que c'est du sucre qu'on fabrique en Egypte?
Si oui, tu ne connais rien au monde des sucreries.
Les montagnes, les pierres sont devenues du sucre pour nous
Un sucre qui ne ressemble pas au sucre de ce monde
Là-bas le sucre est abondant et ne coûte rien (s.63/67).*

(Yukarıdaki kısmın Yunus'taki aslı bulunamamıştır.)

*J'ai trouvé l'âme des âmes, la mienne,
Je l'abandonne au pillage,
J'en ai assez de compter les jours,
J'en ai assez de l'hiver et de l'été,
J'ai trouvé le maître des jardiniers,
Mon jardin, je l'abandonne au pillage.*

³⁹ *Dialogues*, Cahiers de littérature et de linguistique. Fondateur: Guy Michaud, publiés par l'Institut de Philologie française et romane de la Faculté des Lettres d'Istanbul, Cahier 3, juillet 1953, consacré au thème de la Joie.

⁴⁰ Mehmet Kaplan, "La Joie de Yunus Emre", *Dialogues*, No. 3, juillet 1953, s. 58-67.

*Yunus, tu sais si bien dire les choses,
Tu as goûté au miel et au sucre,
J'ai trouvé le miel des miels,
Ma ruche, je l'abandonne au pillage (s. 66/67)*

Yunus'taki aslı:

Canlar canını buldum bu cânum yağma olsun
Geçdüm bitmez sağınçtan usandum yaz u kışdan
Bostanlar başın buldum bostânum yağma olsun
Yunus ne hoş dimişsin bal u şeker yimişsin
Ballar balını buldum kovanum yağma olsun

Aynı derginin dördüncü, ne yazık ki sonuncu, sayısında⁴¹ Sabahattin Eyuboğlu'nun Türk halk şiirleri, konusunda her zaman kaynak olacak değerde bir incelemesini okuyoruz. Başından sonuna kadar ince buluşlarla bezenen, ilk okuyuşta insanı şaşırtan ama çok yerinde kıyaslamalarla dolu olan bu araştırmadan sonra Eyuboğlu, Yunus, Pir Sultan, Karacaoğlu,

⁴¹ Sabahattin Eyuboğlu, "Poésies Populaires Turques", *Dialogues*, Cahier 4: Questions de poésie", année 4, février 1956, sous la direction de Jacques-Henry Bornecque, s. 115-130. — Bu önemli incelemeden bazı fikirleri belirtelim:

"Reste-t-il encore des Français qui se demanderaient comment on peut être turc? Je ne le crois pas, mais j'ai vu moi-même des Français, parfaitement au courant de la poésie faite par de vrais Turcs. ... Philippe Soupault qui, pendant son court séjour en Turquie, s'est fait traduire quelques poèmes turcs, a vite franchi la barrière des préjugés pour se sentir dans un domaine poétique nouveau. ...

"Bien qu'elle soit essentiellement orale et traditionnelle, la poésie populaire turque dépasse la portée du terme de folklore, et désigne, en même temps que la production poétique-anonyme, les poèmes signés et fortement marqués par des personnalités historiques. Il est cependant presque impossible de délimiter ces couches, le poète anonyme s'exprimant souvent sous les noms des poètes connus, et ceux-ci finissant par se confondre avec l'anonymat. C'est le cas des poètes comme Yunus, Pir Sultan, Karacaoğlu et Köroğlu dont la légende est plus vivante que l'histoire, l'écho plus sonore que la voix. ..." (s.116).

Yukandaki kısmın Türkçesi:

"Nasıl Türk olunacağını kendine soran Fransız var mıdır acaba? Sanmam, ama gerçek Türkler tarafından yazılan şiirden çok iyi haberdar olan Fransızlar gördüm. Türkiye'deki kısa kalışında birkaç Türk şiirini çevirten Philippe Soupault yeni bir şiirsel alanda olduğuna hissetmek için ön yargıların engelini çok çabuk aştı.

"Öz olarak sözlü ve geleneksel olmasına rağmen Türk halk şiiri folklor teriminin kapsamını aşar ve anonim şiir ürünleriyle birlikte imza taşıyan ve tarihi şahsiyetlerle belirlenmiş şiirleri de ifade eder. Anonim şairin, sık sık, tanınmış şairlerin adıyla yazması ve bu şairlerin sonunda anonim şair olmaları, katmanların sınırlarını belirlemeyi hemen hemen olanaksız kılmaktadır. Efsaneleri tarihinden daha canlı, yankıları seslerinden daha gür olan Yunus, Pir Sultan, Karacaoğlu ve Köroğlu gibi şairlerin durumu böyledir. ..." (s.116).

Muhyi, Kaygusuz Abdal, Hasan Dede ve "Âşık"tan birer şiiri Fransızcaya çevirmiş, ayrıca bir masal başlangıcı tekerlemesini, bazı mânileri ve Mevlût okunurken kadınların söyledikleri ilâhiyi bunlara ekliyerek küçük ama özlü bir "antoloji" meydana getirmiş.

Sözünü ettiğimiz Türk halk şiirlerinden seçme metinlerin başında Yunus'un "*Bana seni gerek seni*"sinin Fransızcası var. Aslında biçimini bozmayan, ölçülü, tok bir çeviri. Bence Sabahattin'in Türkçeden olsun, Fransızcadan olsun şiir çevirileri, tâ o günlerden başlayarak, örnek güzellikte. Onda ki sezîş, anlayış gücünü, duygu derinliğini, anlatışındaki sadeliği, tatlılığı, kelimeleri kullanışta gösterdiği titizliği her çeviri yapanda bulamayız.⁴² İşte övdüğüm örnekten üç dörtlük:

*Ton amour à moi-même m'a ravi
C'est toi que je désire, toi seul.
Dans la flamme, le jour et la nuit
C'est toi que je désire, toi seul.*

*Aucun bien ne m'enchanté
Nulle misère ne me tourmente
De t'aimer je me contente
C'est toi que je désire, toi seul.*

*Yunus Emre est mon nom
Mes jours finissent, ma flamme monte
En ce monde et en l'autre monde
C'est toi que je désire, toi seul.*

Yunus'taki aslı:

İşkun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
İşkunıla avunuram bana seni gerek seni

⁴² Azra Erhat'ın zevkle, anlayışla *Yunus Emre, Poète d'Anatolie* adı ile Fransızcaya çevirdiği ve Unesco Türkiye Milli Komisyonu'nun 650. ölüm yıldönümü münasebetiyle yayımlamak üzere olduğu *Yunus Emre'ye Selâm*'da (İstanbul, Çan yayınları, 1966) kullandığı Yunus şiirlerini Eyuboğlu'nun üstün başarı ile Fransızcaya aktardığını burada sevinerek bildiririm. Azrâ'nın o değerli *İşte İnsan*'da (Ecce Homo) (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969) "Dost" başlığı altında Yunus'tan, daha doğrusu, gerçek humanizmadan söz ettiği (s. 202-216), bu güzel çeviriye hazırlanmış demek.

Yunus'durur benüm adum gün geldikçe artar odum
İki cihanda maksûdum bana seni gerek seni

Tadımılık verdiğim bu örnek, diyebilirim ki, bizde ve dışarda yapılmış Fransızca Yunus çevirilerinde bulamadığımız güzellikle.

Günümüze yaklaştıkça, Fransızca Yunus çevirilerinin sayı ve kalite yönlerinden arttığını, iyileştiğini görüyoruz. Fransa'da Yunus'u kendi diline aktarmayı deneyen, Burhan Toprak gibi bir Yunus âşığı ile arkadaşlık ederek yardımını kazanan Yves Régnier⁴³ olmuştur. Sanat alanında birlikte çalışmanın güzel bir örneği olarak gördüğümüz bu çeviriler, Yves Régnier'nin şiirden çok, nesir adamı, daha doğrusu, romancı olması yüzünden, Türk ozanının nefeslerinin özelliğini değil, onlardaki anlamı iyi yansıtan nitelikte kalmıştır. Aslında, şiir çevirilerinin şiire hayınlık etmekten kurtulamadığı düşünülürse, Yves Régnier'nin Yunus'u kendi potasına döküp, yeni bir "transposition"a, aktarmaya girişmeden, bu çevirilere düzgün, renkli, lezzetli bir nesirle vermiş olmasını büyük kazanç sayarız. Onlarla Anadolu'nun sade, duru dili, halk ağızlı ozanı, Baudelaire'in mensur şiirlerini andıran bir düz yazının adamı oluvermiştir. Özü, sözü, Fransızcanın ustalıkları, zenginlikleri içine sinip kaybolmuş. Ama, gene de, bu çeviriler, Yunus'u dünyaya tanıtmaya, sevindirmeye açısından paha biçilmez değerdedir.

Fransa'da Yves Régnier'den önce kendini bu Anadolu ozanının "nefes"lerine veren, adı anılacak bir edebiyatçıya rastlamıyoruz. Burhan Toprak'ın arkadaşlığı, yol göstericiliği, yardımcı olmasaydı, zaten Régnier'nin de bu yola gireceği yoktu bence; Yunus'a bağlanması iyi bir "raslama"dır. Onu anladıktan sonra da sevmiş, benliğinde duymuş. Ankara'da Unesco Türkiye Millî Komisyonu'nun çıkardığı, türlü nedenlerle yayımına ara vermek zorunda kaldığımız aylık *Unesco Haberleri* dergisinin Ekim-Aralık

⁴³ 1914 yılında Cezair'de doğan ve çağdaş Fransa romancıları arasında adı anılır bir yazar olan Yves Régnier, ikinci dünya savaşı sırasında, 1943 yılında, De Gaulle hareketine katılan ve "Hür Fransızlar" ı Ankara'da temsil eden Büyükelçi Tarbé de Saint-Hardouin heyetiyle memleketimize gelmişti. Birkaç yıl Türkiye'de kalmış, Yunus ile ilgilenmiş, değişlerinin bazılarını kendi diline çevirmeye başlamıştı. Türkiye'den sonra Fransa'nın Beyrut, Kahire Büyükelçiliklerinde çalışmış. Birleşmiş Milletler'de Fransız heyeti basın şefi olmuştur. Bir süre de Tunus'ta basın direktörlüğünde bulunmuş, milletlerarası ekonomik işbirliği kuruluşlarında görev almış, 1954 yılında Dışişlerinden ayrılarak kendini yazı hayatına, romancılığa vermiştir. Eserleri: *Le Royaume de Benou*, 1958 (Eleştiriler ödülünü kazanmıştır); *Les Voyages*, 1959; *Le Sourire*, 1960; *La Main Sur l'épaule*, 1961 (eski Mısır'la ilgili); *La Barrette. Un monde aveugle I*, 1967.

1962 sayısında yazdığı yazıda.⁴⁴ Burhan Toprak'ın ışık tutucu yardımına rağmen Yunus'u iyi çevirip çevirmediğini, ona hayınlık edip etmediğini bilmediğini, ama onun şiirlerindeki her kelime ile yıllar boyunca senli benli olduğunu pek iyi bildiğini belirtiyor. Gene o yazısında, Yves Régnier şöyle diyor:

"... Parmağı ile kim olduğumu gösterdi bana ve beni de ben olmayı da o bilinmezliği beni çeken, o olmasaydı kaybolacağım yollarda önüme düştü. Gitmedim ondan uzaklara. Dağlar aşmadım. Okyanusların derinliklerine dalmadım. ... Tam içmedim doluyu, ama onun yüzü suyu hürmetine tanıdığım bir ülke var. Oraya aldı beni, gene de alıyor. Bana şöyle sesleniyor sanki: onun yurdunda olmam, kendi yurdunda olmam demek. Ve ben bir şey değilsem o da öyle; ne o, ne de ben, gerçekten o ve ben değiliz, değiliz ama, o da, ben de, daha gerçekten yüreği çarptıran, gözü yaşartan peyizajlar içindeyiz. ... Herkesin olan ve herkesin tanınması gereken Yunus Emre'nin şiirleri, yazık, herkes için değil belki de. Ama aşk ile, hakikat ile yüzyıldan yüzyıla, yüreklere işler, erişir, fâthlerden daha sağlam ele geçirir. Hayran oluruz o deyişlerin dillerine. Garip Yunus'u çeviren de kölesidir onun sadece."⁴⁵

Yves Régnier, Yunus'tan yaptığı ilk çevirileri 1946 yılının Mart ayında, André Gide'in ikinci dünya savaşı içinde ilkin Cezair'de çıkmasını sağ-

⁴⁴ Yves Régnier, "A propos d'une traduction en Français des poèmes de Yunus Emre, *Unesco Haberleri* (Ankara, aylık dergi), sayı 53-55, Ekim-Aralık 1962, s. 14: "Je ne sais pas si, malgré l'aide éclairée de mon ami, le professeur Burhan Toprak, je l'ai très bien traduit, le trahissant sans doute, mais chacun des mots de ses poèmes m'est devenu familier au cours des années. ..."

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

"Dostum Profesör Burhan Toprak'ın yol gösterici yardımına rağmen, kuşkusuz ona ihanet ederek, onu iyi çevirip çevirmediğimi bilmiyorum, ama onun şiirlerindeki her sözcükle yıllar boyu senli benli oldum. ..."

⁴⁵ "... Il (Yunus) m'a montré du doigt ce que j'étais, et m'a conduit, moi et non pas moi, dans des chemins dont l'inconnu me tentait mais où, sans lui, je me serais égaré. Je ne suis pas allé si loin que lui. Je n'ai pas gravi de montagnes. Je n'ai pas plongé au plus profond des océans. ... Je n'ai pas bu toute la coupe. Cependant, il y a un pays que je connais à cause de lui. Il m'y a accueilli et m'y accueille encore. Il est tout prêt à me dire qu'étant chez lui, je suis chez moi, et que, si je ne suis rien, il n'est pas davantage; que ni lui ni moi, nous ne sommes réellement lui et moi, mais dans des paysages qui font battre le cœur et pleurer, lui et moi plus réellement. ... Les poèmes de Yunus Emre qui appartiennent à tout le monde, et que tout le monde devrait connaître, ne sont peut-être pas, hélas, pour tout le monde. Mais de siècle en siècle, ils touchent, ils atteignent, ils conquièrent plus sûrement que les conquérants, par amour et vérité. Leur langue est admirable. Le traducteur de l'humble Yunus ne peut être aussi que son serviteur."

ladığı ve Jean Amrouche'un yönettiği aylık edebiyat ve sanat dergisi *L'Arche*'da yayımlar.⁴⁶ Gölpinarlı'nın belirttiği gibi,⁴⁷ Régnier'nin Fransızca'ya çevirdiği dört şiirden birinci ve ikincisinin sonraki Yunus'lara ait olduğu anlaşılıyor. Bu dört parça, Régnier'nin sonradan yaptığı çevirilerin başlangıcı. Parçalardan sonra, Yunus'u okuyuculara tanıtmak için kısa ama özlü bir not konmuş.⁴⁸

Birinci parça, "Ne söylerler ne bir haber verirler", aslının ölçüsüne uyularak çevrilmiş. "Yalancı dünya": "*ce monde irréal*" (gerçek olmayan dünya), "otlar": "*la folle avoine*" (deli yulaf) olmuş. Buna benzer "tasarruflar az değil, ama dört şiirin Fransızcasında güzellikler, buluşlar da eksik değil.

İkinci şiir, "Aldanma dünya adına", çeviri olarak daha başarılı:

Je pleure. C'est mon destin
Pleure mon œil dorénavant
Mes larmes ruissellent comme la source de sang
Murmure mon œil dorénavant. ...

⁴⁶ *L'Arche* (Revue mensuelle fondée sous le patronage d'André Gide; Rédacteur en chef: Jean Amrouche). Edition de Paris, vol. III, No. 14, mars 1946. (Yunus Emre: "Quatre poèmes", traduction d'Yves Régnier, s. 60-63).

⁴⁷ Yunus Emre: *Risâlat al Nushiyya ve Divân*, Abdülbaki Gölpinarlı baskısı, Önsöz, Lügat, Açıklama, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, 1965. 4, LIII-310 s. (Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayımı: 1.)

⁴⁸ "...Son oeuvre, composée en langue vulgaire, n'est connue que par la tradition populaire ou monastique. On peut y reconnaître quatre périodes: durant la première, très "vil-lonesque": hantise de la mort, et *vanitas vanitatum*. Durant la seconde, Yunus Emre découvre la voie mystique: explosion d'étrange orgueil. Les textes de cette époque sont sans doute les plus attachants. La troisième période est celle de la connaissance mystique: poèmes ésotériques, qui ne peuvent être bien compris que par ceux qui ont bien étudié la technique et les thèmes de l'ascèse orientale. La dernière période, littérairement la plus pauvre, est la période d'union". (s.63).

Yukarıdaki kısmın Türkçesi:

"...Halk diliyle yazılan eseri yalnızca halk, ya da derviş geleneğiyle tanınır: Orada dört dönem görmek mümkündür: Çok Villon'vari olan ilk dönemde: Ölüm saplantısı ve vanitas vanitatum. İkinci dönemde Yunus Emre mistik yolu buluyor: Alışılmamış gurur patlaması. Bu dönemin metinleri kuşkusuz en çekici olanlardır. Üçüncü dönem mistik aydınlanma dönemidir: Yalnızca Doğu çileciliğinin temalarını ve tekniğini iyi inceleyenler tarafından daha iyi anlaşılabilen (müritleri için) öğretici şiirler. Edebiyat açısından en fakir olan son dönem birlik dönemidir".

Yunus'taki aslı:
 Ağlamaktır benüm işüm
 Ağla gözüm şimden gerû
 Irmağ olan kanlı yaşım
 Çağla gözüm şimden gerû

Üçüncü şiir, "Arş idi seyran bana" mısraına kadar çevrilmiş, yâni sadece üç beyit; onlar da Fransızcaya iyi aktarılmış sayılmaz; tatsız tuzsuz bir düz yazı.

Dördüncü ve sonuncu parça, "Çıktım erik dalına", tam olarak verilmiş. Aslının anlam inceliklerine elden geldiğince dikkat edilmiş. Fransızcası da düz yazı biteviyeliğinden kurtulmuş gibi, ama Régnier hep anlamlara tutulmuş, deyişi kaybetmiş. İşte ünlü şiirin başı:

*Je goûtais le raisin de ce prunier
 Lorsque le jardinier atrabilaire
 M'a demandé raison de cette noix
 Que je croquais. ...*

Yunus'taki aslı:
 Çıkdum erik dalına anda yidüm üzümü
 Bostan ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumu

*J'ai lutté avec la Chimère,
 Celle qu'on ne peut saisir.
 Elle enlaça mes jambes,
 Me jeta sur le sol.
 J'ai dû souffrir. ...*

Yunus'taki aslı:
 Bir küt ile güreşdüm elsüz ayağum aldı
 Güreşip basamadum köyündürdi özümü

Yves Régnier, bu denemelerden sonra, Yunus'tan beğenip seçtiği onaltı şiirin "adaptasyon"unu küçük bir kitapta toplar.⁴⁹ Yukarda incelediğimiz dört şiir de, herhangi bir değişikliğe uğramadan, bu parçalar arasında. Çevirilerin başına koyduğu iki sayfalık "Yunus Emre" notu, kısaca

⁴⁹ *Poèmes de Yunus Emre*, adaptés par Yves Régnier. Paris GLM, 1949. 8, 34 s. İçindeki 16 şiirin asılları şunlar: I. *Ne söylerler ne bir haber verirler*; II. *Gelen geçer, konan göçer*; III. *Yüzbin Peygamber*; IV. *Ayrık geri gelmeysin*; V. *Hak bir gönül verdi bana*; VI. *Kan yaş akılır akdan karadan*; VII. *Aldanma dünya altına*; VIII. *Korkarım ben ölem deyû*; IX. *Dağlar ile taşlar ile*; X. *Bırakayım aklı, canı*; XI. *İşitirim sözünü*; XII. *Senin kokun duydu canım*; XIII. *Bir sâkiden içtim şarap*; XIV. *İki cihandan öte*; XV. *Çıktım erik dalına*; XVI. *Denizler hayran bana*.

ozanın biyografisini veriyor ve *Divan*'ının 450'ye yakın şiiri içine aldığını, Osmanlı toplumunun bu halk ozanını bilmediğini, Atatürk Türkiye'sinin Yunus'a lâıyk olduğu yeri verdiğini, Fransızcaya "adapte" ettiği 16 Yunus şiirinin Burhan Toprak tarafından kelimesi kelimesine Fransızcaya çevrildiğini, kendisinin de bu malzemeyi kullandığını söylüyor. Biz de burada şunu söylemek isteriz ki: bu adapte ettiği, Fransızcaya uydurduğu parçalar, gerek çeviri, gerek kullandığı dil bakımlarından iyi sayılamaz; şiir mi, nesir mi, mansur şiir mi, pek belli olmıyan bu adaptasyonların içinde gene en iyileri, yukarıda incelediğimiz ve *L'Arche* dergisinde çıkanlar. Birçok yerler de anlamlar zorlanmış, değiştirilmiş, bazı yerler atlanmış veya özetlenmiş.⁵⁰ Yunus sevgisiyle Régnier'nin bu adaptasyonlara çeviri niteliği vermek için çalıştığı sonraki yayımlarından anlaşılıyor. *La Nouvelle Revue Française*'ın 1 Kasım 1961 sayısında çevirilerine rastlıyoruz.⁵¹ Bu sefer metinlerin artık "adaptasyon" değil, "çeviri" olduğu belirtiliyor. Yunus'un onbeş deyişi düz yazı biçiminde ve "Tombeau de Younous Emré" başlıklı (s. 960-965), etraflı, bütününde Burhan Toprak'ın hizmeti sezilen bir inceleme ile sunuluyor. Bu inceleme, sonradan, 1963 Mart ayında çıkardığı Yunus *Divan*'ında yer alan ve aynı başlığı taşıyan önsözün hazırlığı niteliğinde.

Bu onbeş parçanın çevrilmesi Unesco Türkiye Millî Komisyonu'nun o yıllarda Türk edebiyatından yapılmasını Unesco merkezine salık verdiği çeviriler arasında Yunus *Divan*'ından seçmelerin de yer alması isteğinden doğmuştur, denilebilir. Bu iş için Burhan Toprak'ı, Yves Régnier ile çalışması için, görevlendirmiş ve Paris'e yollamıştık. O anlayışlı işbirliğinden yalnız onbeş parça değil, Jean Paulhan gibi çağımızın en değerli Fransız eleştircilerinden birinin yönettiği "Métamorphoses" koleksiyonunda bir cilt olarak çıkan⁵² Yunus *Divan*'ı seçmesinin 61 şiiri de doğmuştur. Bu ça-

⁵⁰ "Yok yere geçirdim günü, ah nideyim ömrüm seni": Vainement mes jours ont flué Et cette vie s'enfuit" olmuş, yâni aslı ile bütün bağları kopmuş. XIV. parça: "İki cihandan öte"nin ilk mısraı: "Nâgâh yağma eyledi aşk odu canımızı": "Le feu de l'amour a ravagé ce que j'avais" biçiminde aktarılmış. Fransızca başka bir şey söylüyor. Bu örnekler çoğaltulabilir.

⁵¹ *La Nouvelle Revue française*, novembre 1961, *Textes*: Younous Emré, *Poèmes*, Introduction et traduction d'Yves Régnier, s. 959/976. Son sayfada şöyle bir kayıt var: "Traduit par Yves Régnier, et revu par Burhan Toprak". Bu çevirilerle ilgili olarak, Nurullah Berk'in şu değerli yazısına bakınız: "Yunus Emre Tercümesi", *Dünya*, 14 Mayıs 1962, s. 2.

⁵² Younous Emre, *Le Divan*, traduit et préfacé par Yves Régnier, Paris, Gallimard, 1963, 8°, 133 s. (Collection "Métamorphoses", LVIII). Collection UNESCO d'Oeuvres représentatives, série européenne. Ouvrage publié en vertu d'un accord entre l'Unesco et le gouvernement turc. Conformément aux règlements de l'Unesco, cette traduction a été relue par M. Burhan Toprak.

lışmanın “Kul Yunus”u kendi yurdu dışında geniş ölçüde tanıtmaya, sevdirmeye yaradığını burada belirtmekten zevk duyuyorum. Yunus kıratında, evrensel ölçüde bir ozanımızın dünya sanatçıları arasında yer alması kadar tabii bir şey olamaz; onu böylesi bir ölçüde tanıtmak, büyük eserini yaymak şartıyla.

Belirttiğim gibi, iyi bir işbirliğinin meyvası olan bu kitapta yer alan 61 Yunus çevirisi, Fransızcası bakımından tam “mensur şiir” olarak, dolaşısıyla bütün anlamları yansıtabilecek bir türde verilmiştir. Régnier, sade olduğu kadar renkli bir üslûp içinde, mistiklerin kelime hevengini unutmadan, “Sakarya kıyılarında doğan, ama her yerde doğmuşa benzeyen” ve “600 yıl evvelinden bugüne açılabilen kapı”dan⁵³ batılı okuyuculara büyük bir kalb adamını sunmaya çalışmış ve, doğrusu bundan da başarılı olmuş.

Bu parçalardan üç örnek vereceğim; bunların Yves Régnier’nin Fransızca “Yunus”u üzerine yeter fikir verecek nitelikte olduğunu sanıyorum:

“Parmi soixante-douze nations (yetmiş iki millette): Notre nation est tout à fait à part. On ne trouve dans aucune religion, un état qui correspond au nôtre. Que l’on considère les sectes et les pratiques des soixante-douze nations,⁵⁴ monde ou l’autre, nos versets sont à part. Sans avoir usé d’eau lustrale, sans bouger pied ni main, sans nous être inclinés, voici nos prières faites. ... La grâce de la Vérité parvient seule à nous laver. Parce que le mystère d’autrui apparaît insondable, c’est demain qu’on saura qui est bon grain, qui est vraie.

Renais, Yunus, et que ton amitié éclate aux yeux du monde. Notre pouvoir t’apparaîtra dans un éclair.” (s. 58).

Yukarıdaki kısmın Yunus’taki aslı:

Gayrıdur her milletten bu bizüm milletümüz
Hiç dinde bulunmadı din ü diyânetümüz

Bu din ü diyânetde dünyâ vü âhiretde
Yitmiş iki milletde ayırđur âyâtumuz

Zâhir suya yunmadın el ayak deprenmedin
Baş sücûda varmadın kılınur tâatumuz

⁵³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, Devlet Kitapları, 1969, 8°, 628 s. (Çağdaş Türk Yazarları, Makale Serisi, 1.). “Yunus Emre”, s. 139-142.

⁵⁴ Bu “72” sayısının Türklerdeki önemi üzerine Jean Deny şu ilginç incelemeyi yapmıştır: “70-72 chez les Turcs”, *Mélanges Louis Massignon*, publiés sous le patronage de l’Institut d’Etudes islamiques de l’Université de Paris et de l’Institut français de Damas, cilt I, Damas, 1956. 4°, XIII-432 s. (Institut Français de Damas).

Su ne kadar arıda çün yavuz huyun bile
Meger bizi pâk ide Hak'dan inâyetümüz

Yunus canun yinile kim dostluğun anıla
Ansuzın bir ün gele bilesin kudretümüz

“Il faut boire d'un vin” (Bir şaraptan içmek gerek): Il faut être l'esclave d'un roi qui n'est jamais détrôné, s'attacher à un seuil d'où l'on ne peut pas être chassé.

Il faut être colombe et s'envoler, s'en aller quelque part. Il faut boire d'un vin dont l'ivresse ne se dissipe jamais.

Il faut être nageur excellent. Il faut, plongeant dans une mer, en ramener une perle inconnue.

Yunus'taki aslı:

Bir şâha kul olmak gerek hergiz ma'zul olmaz ola
Bir ışık yastanmak gerek kimse elden almaz ola

Bir kuş olup uçmak gerek bir kenara geçmek gerek
Bir şerbetden içmek gerek içenler ayrılmaz ola

Çevik bahrî olmak gerek bir denize talmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek hiç sarraflar bilmez ola

Il faut entrer dans un jardin et s'y promener. Il faut respirer le parfum d'une rose jamais fanée.

Il faut que chaque homme, s'embrasant au feu d'amour, ne se brûle qu'à lui, rejoigne son aimé.

Cesse, Yunus, de songer à l'essence des choses. Créé, à la ressemblance de la perfection que tu portes en toi, un homme tel que le monde, plus jamais, n'en connaisse de pareil. (s. 92-93).

Yunus'daki aslı:

Bir bahçeye girmek gerek hoş teferrüc kılmak gerek
Bir güli yıylamak gerek hergiz ol gül solmaz ola

Kişi âşık olmak gerek ma'sûkayı bulmak gerek
İşk odına yanmak gerek ayruk oda yanmaz ola

Yunus imdi var dek otur yüzünü hazrete götür
Özün gibi bir er getür hiç cihâna gelmez ola

"L'étranger" (Şöyle garip bencileyin): *Est-il homme sur terre aussi étranger que moi? Sa poitrine déchirée, les yeux rougis de larmes: aussi étranger que moi?*

J'ai parcouru l'Asie mineure et visité Damas. Cherchant et désirant, j'ai vu des contrées, des villes plus lointaines. Est-il créature aussi étrangère que moi?

Je parle et pleure. J'aime les étrangers. Peut-être mon étoile, au firmament, est-elle seule aussi étrangère que moi?

Pourquoi le feu de cette souffrance? Mon heure viendra. Je mourrai et trouverais peut-être, dans ma tombe, aussi étranger que moi.

Que les autres parlent de la mort d'un étranger ou, trois jours après cette mort, en apprennent la nouvelle, qu'ils lavent mon corps de façon rituelle —mais à l'eau froide— Est-il créature aussi étrangère que moi?

O mon Emre —Yunus inguérissable— ton mal est sans remède. Va, maintenant, de ville en ville, afin de t'enquérir d'un étranger comme toi". (s.96-97).

Yunus'daki aslı:

Aceb şu yirde var m'ola şöyle garib bencileyin
Bağrı başlu gözi yaşlu şöyle garib bencileyin

Gezdüm Urum'ıla Şam'ı Yukaru illeri kamu
Çok istedüm bulımadım şöyle garib bencileyin

Söyler dilüm ağlar gözüm gariblere köynür özüm
Meğer ki gökde yılduzum şöyle garib bencileyin

Niçe bu derdile yanam ecel ire birgün ölem
Meğer ki sinimde bulam böyle garib bencileyin

Bir garib ölmüş diyeler üç günden sonra tuyalar
Sovuk suyıla yuyalar şöyle garib bencileyin

Hey Emrem Yûnus biçâre bulunmaz derdüne çâre
Var imdi gez şardan şara şöyle garib bencileyin

Görülüyor ki, Yunus Emre çevirileri konusunda Yves Régner övülmeye değer çalışmalar yapmıştır. Fransızların Burhan Toprak'ı diyebiliriz ona.⁵⁵

⁵⁵ Burada Burhan Toprak'ın önemli bir yazısını kaydedeceğim: "Yunus Emre *Divan*'ı nasıl meydana geldi", *Unesco Haberleri* (Ankara), Seri III, Sayı 15, Ağustos 1959, s. 7-9. Yves Régner'nin *Divan* çevirileri münasebetiyle Unesco Türkiye Milli Komisyonu Sekreteri rahmetli Zeki Hakkı Karabuda'nın şu yazılarını okumakta fayda var: "Yunus Emre'nin

Solange Lemaître'in 1955 yılında Paris'te yayımladığı ve doğu, batı mistiklerinden örnekler veren iki büyük ciltlik eserinde⁵⁶ Yunus'a ayrıldığını bildiğimiz sayfalar var; bunları yakından incelemek fırsatını bulamadığım için burada söz etmiyeceğim onlardan.

1959 yılında *La Marche Têtuë* adı altında küçük bir şiir kitabı çıkan genç Fransız şairlerinden Gérard Chaliand'ın *Poésie Populaire des Turcs et des Kurdes* başlıklı antolojisinde⁵⁷ Karacaoğlan, Pir Sultan ile Yunus'tan çeviriler var. Yunus'tan on parça seçilmiş. "Türkçeden çevrilen" denildiğine göre, Chaliand'ın dilimizi bildiği anlaşılıyor. Anlaşılan bir nokta da, bu Fransız şairinin, her halde bilerek, Türk halk şairlerini, hem de Yunus, Pir Sultan, Karacaoğlan kıratında olanları, "Kürt" dediği şairlerle aynı kipte bir araya getirmesiyle, ikincilere de bu gerçekten büyük Türk şairlerinin yanında daha çok yer vermesiyle propaganda ve politika yoluna sapmak istediğidir. Genç şairin bu ayırıcı davranışını burada böyle belirttikten sonra, "Türklerin halk şiiri" konusunda yukarıda adlarını verdiğimiz üç ozandan seçtiği parçalara "giriş" niteliğinde yaptığı kısa açıklamaların Türk halk şiirinin özelliklerini iyi belirttiğini kaydedeceğiz.

Çevirilere gelince: Bunlar serbest şiir biçiminde, Fransızcası yönünden sade, yapmacıksız bir dille verilmiş. İşte birkaç örnek:

*Ton amour m'a ravi à moi-même
C'est de toi dont j'ai besoin, toi seul
Jour et nuit je me consume
C'est de toi dont j'ai besoin, toi seul.*

tercümesi münasebetiyle", *Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sayı 208-209, Mayıs-Haziran 1959; "Yunus'un tercümesi münasebetiyle", *Unesco Haberleri*, Haziran 1959, s. 6-7; "Yunus Emre'nin Fransızcaya Tercümesi", *Unesco Haberleri*, sayı 53-55, Ekim-Aralık 1962, s. 12-13. Bu konuda ayrıca bkz.: Fikret Âdil, "Yunus Emre ve Fransızca Bir Eser", *Son Havadis*, 12 Mayıs 1963, s. 3. - Yves Régnier'nin *Divan* çevirileri üzerine, 23 Mayıs 1963 günü, Paris radyosunda şair Ruben Mélik ile yeni çıkmış olan kitabı tanıtmak için bir konuşma yaptığımı hatırlıyorum.

⁵⁶ Solange Lemaître, *Textes Mystiques d'Orient et d'Occident*, choisis et présentés par Solange Lemaître. Paris, Editions, d'Histoire et d'Art, Plon, 1955, 2 cilt. 8°, 321 ve 351 s. I. *Mystiques d'Orient*. Préface de Jacques Bacot; II. *Mystiques d'Occident* (Première partie). Préface de Louis Massignon. Yunus ile ilgili çeviriler, birinci cildin 278-282. sayfalarında yer almaktadır.

⁵⁷ Gérard Chaliand, *Poésie Populaire des Turcs et des Kurdes*, Paris, François Maspero, 1961. 8°, 148 s. (Collection "Voix"). Yunus Emre: s. 51-67.

*Yunus est mon nom
Au fil des jours s'avive ma flamme
En ce monde et dans l'autre
C'est de toi dont j'ai besoin, toi seul.*

Yunus'taki aslı:

İşkun aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Yunus'dur benüm adum gün geldükçe artar odum.
İki cihanda maksüdum bana seni gerek seni

*Ainsi, ô frères,
J'ai peur de mourir un jour,
Ce n'est pas la mort que je crains
Mais de récolter ce que j'ai semé. ...*

Yunus'taki aslı:

İy yârenler iy kardeşler korkaram ben ölem diyü
Öldüğümü kayırmazam itdüğümü bulam diyü

*Seigneur, exauce-moi
Donne l'amour, donne la joie
Je te supplie Tout-Puissant
Donne l'amour, donne la joie. ...*

Yunus'taki aslı:

Ya Rabbi dilerim aşkın ver şevkin ver
Fazlından umarım aşkın ver şevkin ver.

*Toi Gracieux, Miséricordieux
Vers Toi, Seigneur, je tends les mains
Toi, mon repos, mon ultime refuge.
Vers Toi, seigneur, je tends les Mains.*

Yunus'taki aslı:

Sensiz kerim, sensiz rahim, Allah sana sundum elim
Senden artuk yoktur emin, Allah sana sundum elim.

Böylece, Fransa'da yapılmış Yunus çevirilerinin başlıcalarını görmüş oluyoruz. Yvez Régnier'den önce, Fransa'da Yunus'u tanıtıcı yazıların, bilgilerin, çevirilerin kılığını belirtmiştim; bu konuda ansiklopedik yayımlardaki durumu da kısaca görürsek, Fransa bakımından incelememiz tamamlanmış olur.

La Grande Encyclopédie gibi, geçen yüzyıl sonlarının oldukça zengin kaynaklarından biri sayılan, bugün de birçoklarınınca Osmanlı tarihi, edebiyatı, Türkiye coğrafyası ile ilgili maddeleri bol bol kullanılan, Marcelin Berthelot değerinde bir bilginin yönettiği 31 büyük ciltlik bir sözlükte,⁵⁸ daha önceki 30 ciltlik *Encyclopédie Moderne*'de (1846-1851); 75 ciltlik *Encyclopédie du XIXème Siècle*'de (1836-1859); P. Larousse'un 15 ciltlik *Dictionnaire Universel du XIXème Siècle* de (1866-1876) Yunus adı dünya edebiyatının adları arasına girmez. Yirminci yüzyıl edebiyat sözlüklerinde, ansiklopedilerinde de durum başka türlü değil; 7 ciltlik *Nouveau Larousse Illustré (1896-1904)*; 6 ciltlik kocaman *Larousse du XXème Siècle*, aynı boşluğu sürdürürler. 1960-1964 yıllarında tamamlanan, 1969'da ek cildi çıkan *Grand Larousse Encyclopédique en Dix Volumes*, çok kısa olmakla beraber, bu boşluğu gidermiştir.⁵⁹ Bu yeni ansiklopedide Türk Edebiyatı maddelerinin bazılarını, bu arada "Yunus" maddesini Louis Bazin'in yazdığını biliyoruz. Yunus üzerine verilen beş on satırlık bilgi, iyi derlenip toparlanmış.

Yeni baskılarda arkadaşımızın bu özeti geliştireceğinden şüphe etmiyoruz.

Son yıllarda bizde halk edebiyatımızdan, özellikle halk ozanlarımızdan Fransızcaya çeviriler yapanların başında Nimet Arzık geliyor. Reşat Nuri Darago ve birkaç arkadaşının çalışmalarına borçlu olduğumuz ve Vedat Nedim Tör'ün daima anılacak olan "Matbuat Umum Müdürlüğü" döneminde çıkarılan *Anthologie des écrivains turcs d'aujourd'hui*'den⁶⁰ yıllar sonra Nimet'in bambaşka bir zevk ve yepyeni bir dille hazırladığı ve çağdaş şairlerimizin dünyaya tanıtma yönünden unutulmıyacak rolü olmuş kitabını burada anarak,⁶¹ 1968'de Paris'te yayımladığı ve zaman içinde Türk şiirinin geniş bir tablosunu veren, yediyüz elli yıllık Türk şiirinin bellibaşlı şairlerinden iyi seçilmiş, hepsi de baştan sona emek verilerek, özene bezene

⁵⁸ *La Grande Encyclopédie. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts, par une société de savants et de gens de lettres, sous la direction de MM. Marcelin Berthelot, ... A. Giry, E. Levasseur... A. Waltz. Paris, H. Lamirault et Cie, éditeurs. (885-1892). 31 cilt.*

⁵⁹ Cilt 10 (Stria-Zyth), s. 997.

⁶⁰ *Anthologie des écrivains turcs d'aujourd'hui, publiée par la Direction générale de la Presse au Ministère de l'Intérieur, Istanbul, Devlet Basımevi, 1935. 8, 216 s. Deuxième édition, publiée par la Direction générale de la Presse à la Présidence du Conseil, Ankara, imprimerie d'Etat, 1948, 8, 213 s.*

⁶¹ Nimet, *Anthologie des poètes turcs contemporains*, Paris, Gallimard, 1953. 16°, 125 s. (Antolojiye giriş yazısında Yunus'tan bir mısra: "Tes anges sont impuissants à compter mes péchés", s. 10.)

Fransızcaya çevrilmiş parçalar arasında Yunus'tan da on şiir bulunduğunu böyle bir incelemede unutamayız.⁶² Küçük ama özlü bir not ile sunulan bu metinlerin, ele aldığımız örnekler arasında özel bir yeri olduğunu ilkin belirtmeliyim. Bunlar, aslının kelime, anlam inceliklerini, deyimlerdeki özgünlüğü duyma ve duyurma yönlerinden değerli. Vereceğim örnekler, dediklerimin yanlış olup olmadığını, Fransızca yönünden üstünlüklerini gösterir:

*Au paradis où les rivières
Coulent roulant le nom de Dieu
Le rossignol lance son trille,
Le croyant écoute son Dieu. ...
Cours au-devant du pur amour,
Yunus, ne remets à demain
Pour comparaitre en sa présence,
Sur ta lèvres, un murmure: Dieu!*

Yunus'taki aslı:

Şol cennetün ırmakları akar Allah diyü diyü
Çıkmış İslâm bülbülleri öter Allah diyü diyü
Miskin Yunus var yârına koma bu günü yarına
Yarın Hakk'un didârına varur Allah diyü diyü

*Donc sur le rameau du prunier,
J'ai picoré, moi, le raisin,
Le maître du verger accourut
Pour me reprocher mon larcin. ...*

Yunus'taki aslı:

Çık dum erik dalına anda yidüm üzümü
Bostan ıssı kakıyup dir ne yirsin kozumu

**La mouche dans un corps à corps
A vaincu l'aigle penaud,
Je ne sais comment mais j'ai vu
Tournoyer la poussière de sa chute.**

⁶² Nimet Arzık, *Anthologie de la poésie turque (xiiie-xxe siècle)*. Paris, Gallimard, 1968. 8, 168 s. (Yunus Emre: s. 13-21). Çevrilen şiirler:

Cantique (Şol Cennet'in ırmakları): *A contresens* (Çıktım erik dalına); *Cantique* (Bana seni gerek seni); *De quoi te plains-tu, rossignol?* (Sen bunda garip mi geldin?); *Cantique* (Gel gör beni aşk neyledi); *Le vin qu'il faut tirer et boire* (Bir şaraptan içmek gerek); *La Mort* (Kara toprağın altında; Deli olmuşam ne kılam deyu. ...) 4 ayrı parça.

Yunus'taki aslı:

Bir sinek bile kartalı salladı urdı yire
Yalan değül gerçektür ben de gördüm tozını

*Le poisson a grimpé à l'arbre
Pour y goûter d'une marinade
Au goudron. Et le héron
A mis bas un chiot, un vrai.*

Yunus'daki aslı:

Balık kavağa çıkmış zift turşusun yimeğe
Leylek koduk toğurmuş baka şunun sözünü

*Yunus Emre, ce pauvre fréro
Bat la campagne, vous direz-vous,
Têtes de fer, entendez donc
Le sens caché de mes paroles.*

Yunus'taki aslı:

Yunus bir söz söyledün hiçbir söze benzemez
Münâfıklar elinden örter ma'nî yüzünü

*Veux-tu servir un roi? sers,
Mais qu'on ne le puisse détrôner.
Veux-tu choisir un gîte? choisis,
Mais d'où l'on ne puisse déloger.*

*Veux-tu être amoureux? sois-le.
Trouver l'élue de ton coeur? trouve-la.
Mais brûle de fol amour au point
De ne ressentir autre brûlure. ...*

Yunus'taki aslı:

Bir şâha kul olmak gerek hergiz ma'zul olmaz ola
Bir işik yastanmak gerek kimse elden almaz ola

Kişi âşık olmak gerek ma'şûkayı bulmak gerek
İşk odına yanmak gerek ayruk oda yanmak ola

Yediyüz elli yıllık Türk şiiri örneklerinden seçmeleri değerli bir Fransızca antolojide dünya okuyucuları için toplamadan önce, Nimet Arzık

bunları üç ayrı kitapta yayımlamıştır.⁶³ Fransızca adında “Türk halk şiiri” yerine “Türk halk türküleri” sözünü kullandığı birinci kitapta beş sayfalık (s.9-13) bir “giriş” yazısı var. Halk ozanlarımızın geleneksel özelliklerini, içinde yaşadıkları sosyal çevreyi, konularını iyice belirtiyor. Yunus Emre adının altında “*l'être à part*” kaydı okunuyor; bununla her halde ozanın hiç kimselere benzemiyen varlığı hatırlatılmak isteniyor. Kitapta oniki Yunus çevirisine yer verilmiş. Bunlardan ikisi (*Je me demande. ... ile Pas de signe*) Gallimard baskısına alınmamış, o baskıda bulunanlar da epey elenmiş, düzeltilmiş, değiştirilmiş.⁶⁴ Kısaca, bu ciltteki metinler, büyük antolojiye (Paris'te çıkarılana) hazırlık olmuş.

Halk edebiyatımızı en iyi incelemiş bilim adamlarımızın başında gelen Pertev Naili Boratav'ın 1968 İnsan hakları yılında Unesco merkezinin Paris'te çıkardığı ve Cenevre Üniversitesi felsefe profesörü, tanınmış düşünürlerden Bayan Jeanne Hersch'in hazırladığı, çeşitli insan haklarının ve haksızlıklarının metinlerle canlı bir tarihini veren *Bir insan olma hakkı* adlı ciltte Yunus Emre'den düz yazı biçiminde çeviriler de yer almış.⁶⁵ Bu metinler, Yunus'un şiir üstünlüğünü vermek, sanat özelliğini duyurmak için değil, düşüncesindeki geniş insan ve ulus anlayışını, evrenselliğini, dünyaya, insana, tabiata açılan yönlerini, Tanrı, insan ve alinyazısını yansıtan sözlerini özetlemek düşüncesiyle seçilmiş.⁶⁶ Bunlardan birkaç örnek vermek, umarım, yararlı olur:

⁶³ *Anthologie de la chanson populaire turque*. (Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan, Gevherî, Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu, Veysel, Aşık İhsani), Ankara, Ayyıldız Matbaası, (février) 1964. 8, 131 s.

Anthologie de la Poésie Classique Turque Dite du Divan (Fuzuli, Bâki, Ne'î, Nedim, Cheih Galip, Princes et Muses), Ankara, Ayyıldız Matbaası (mai) 1964. 8°, 136 s.

Anthologie de la Poésie Turque (De la Réforme à la République), (Introduction. Ziya Pa-cha, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Mehmet Emin, Cenab Chehabettin, Mehmed Âkif, Rıza Tevfik, Ziya Gökâlp, Yahya Kemal, Ahmed Hachim), Ankara, Ayyıldız Matbaası, (janvier) 1965 8°, 116 s.

⁶⁴ Nimet Arzık, ölümünün 650. yıldönümü münasebetiyle, Yunus'un şiirlerinden geniş bir seçme yaparak Fransızcaya çevirmiştir. Bunların bir an önce basılıp ortaya çıkmasını gönülden diliyoruz.

⁶⁵ *Le Droit D'être un Homme*. Recueil de textes préparé sous la direction de Jeanne Hersch. Paris, Unesco, 1968, 8°, 588 s. (Publié à l'occasion du vingtième anniversaire de la Déclaration universelle des Droits de l'homme). Pertev Boratav, o ciltte Türk atasözlerinden de güzel seçimler vermiştir.

⁶⁶ s. 25-26: *Qui a détruit un coeur; Soleil ou pierre*; s. 53: *L'exilé*; s. 250: *Dieu seul sait*; s. 325: *Écoutez, vous, les puissants*; s. 511: *Les habitants du monde entier sont comme de vrais frères*.

Un digne homme à barbe blanche, le voilà qui ne sait pas où en sont les choses. S'il a démoli un cœur rien ne lui servira de s'acharner à aller en pèlerinage (à la Sainte Mecque. ...

Ce que tu penses pour toi, pense-le aussi pour les autres; le sens, s'il y en a un, caché des Quatre Ecritures, se résume en ces quelques mots. ...

Yunus'taki aslı:

Ak sakallu pir hoca bilimez hâli nice

Emek yimesün hacca bir gönül yıkarısa

Sen sana ne sanursan ayruğa da anı san

Dört kitâbun ma'nisi budur eger varısa

Ecoutez, ô compagnons, l'amour, c'est comme un soleil. Le cœur qui n'en a pas sa part, c'est comme une pierre — Qu'est-ce qui peut pousser dans un cœur de pierre?. ...

Les cœurs remplis d'amour sont réchauffés par un feu, et ils deviennent tendres comme de la cire. Les cœurs de pierre, eux, sont comme un hiver dur, impitoyable et sombre.

Yunus'taki aslı:

İşidün iy yârenler ışk bir güneşe benzer

İşkî olmayan gönül misâli taşa benzer

Taş gönülde ne biter

İşkî var gönül yanar yumşanur muma döner

Taş gönüller kararmış sarp katı kışa benzer

O toi qui me blâmes en disant que je ne fais pas mes prières rituelles, je les fais. Mais que je le fasse ou non, cela regarde Dieu seul, lui seul en sait quelque chose.

Personne d'autre que Dieu ne sait qui est mécréant, et qui est croyant. ...

Yunus'taki aslı:

Bana namaz kılmaz dime ben bilürem namâzumı

Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyâzumı

Dostdan artuk kimse bilmez kâfir Müsülman kemdüğün

Les fondements de la religion, de la foi, sont la droiture et la vérité; si tu ne les possèdes pas, avec quels matériaux prétends-tu construire ta foi?

Yunus'taki aslı:

Din ü iman bünyadı doğrulukla gerçeklik

O! tamam olmayacak ne ile din çatarsın

Bu incelemenin başında da belirttiğim gibi, böyle bir çalışmanın, açıkladığım nedenlerle, eksiklikleri olacağı tabiidir. Bu konuda çalışacaklara hangi ölçüde olursa olsun, yararı dokunursa, böyle bir işe girişmedeki amacımı gerçekleştirmiş sayarım.⁶⁷

İstanbul, Orhantepe, Ekim 1970—
Ankara, Kocatepe, Temmuz 1971—

⁶⁷ İncelemeyi bitirirken, özellikle Millî Kütüphane Müdürü sayın Dr. Müjgân Cumbur ile çalışma arkadaşlarına candan teşekkürü borç bilirim. Bu değerli kurumun türlü imkânsızlıklar içinde kısa zamanda övünülecek bir kültür kaynağı olduğunu görerek seviniyoruz.

I. Türkçe Bibliyografyalar

ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI, "Yunus Emre Bibliyografyası", *Risâlat al Nushiyya ve Divan*, Önsöz, Lûgat, Açıklama, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul 1965, 4', LIII-310 s. (Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayını: 1). (Bibliyografya: s. 306-310).

Yunus Emre ile ilgili bibliyografya kaynaklarını, bu arada yabancı dillerdeki Yunus çevirilerini kısaca veren değerli bir çalışma.

TÜRKER ACAROĞLU, "Yunus Emre İçin Bibliyografya Denemesi", *Emre* (aylık sanat ve kültür dergisi), Yunus Emre özel sayısı, yıl 2, sayı 15, Eskişehir Temmuz 1965, s. 23-25.

Bilinenlere bir şey katmayan, bazı önemli yayınları işaret etmekle yetinen, yararlı bir bibliyografya.

DR. FETHİ ERDEN, "Yunus Emre Bibliyografyası", *Türk Yurdu*, Yunus Emre özel sayısı, cilt 5, sayı 319, Ocak 1966, s. 188-199.

199. sayfada Yunus Emre hakkında "yabancı dilde neşriyatın bazıları" başlığı altında bilinen bir iki kaynak gösteriliyor.

İSMET BİNARK, NEJAT SEFERCİOĞLU, *Yunus Emre Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi*, Kitap, Makale, Ankara 1970, 8°, 1x + 48 s. (Millî Kütüphane'ye Yardım Derneği Yayınları, 2.)

Bu bibliyografya denemesinde Yunus Emre'nin Fransızca birkaç çevirisi sadece not edilmiş, bunlar üzerinde yeter bilgi ve açıklamalar verilmemiş.

II. Fransızca İnceleme ve Tanıtma

ORD. PROF. DR. MEHMED FUAD KÖPRÜLÜ, "La Littérature Turque Islamique", *Encyclopédie de l'Islam Dictionnaire géographique, ethnographique et biographique des peuples musulmans*, publié avec le concours des principaux orientalistes. Leiden, E.J. Brill, IV, 1934. (Yunus Emre, s. 989-990).

HASAN-ÂLİ YÜCEL, "Le Mysticisme Dans La Littérature Turque, La Littérature Mystique Populaire: Yunus Emre", *Ankara*, (Edition française hebdomadaire du "Hakimiyeti Milliye"), 31 août, 7 septembre 1935, s. 5.

- ABDÜLBÂKİ GÖLPINARLI, "Un Point d'histoire Littéraire: Sur Yunus Emre", *Ankara* (Edition française hebdomadaire du "Hakimiyeti Milliye"), No. 135, troisième année, 15 octobre 1936, s. 4.
- HASAN-ÂLİ YÜCEL, "Yunus Emre", Ahmed Adnan Saygun'un *Yunus Emre* oratoryosunun Fransızca program broşürü, Ankara 1946, Imprimerie de l'Education nationale, s. 9-11.
- BURHAN TOPRAK, "Le Plus Grand des Poètes Turcs", *La Quinzaine d'Ankara* (Revue bimensuelle, publiée par la Direction générale de la Presse), Vol. 2, No. 28, 1er avril 1948, s. 2-4. Yazının sonunda iki Yunus şiiri: *Je pleure; Ainsi parmi les rocs*.
- LOUIS BAZIN, "Littérature Turque", *Histoire des Littératures I* (s. 915-938); Littératures anciennes, orientales et orales. Volume publié sous la direction de Raymond Queneau. Gallimard, 1955. 16, xxiii-1771 s. (Encyclopédie de la Pléiade). Yunus Emre: s. 922-923.
- SABAHATTİN EYUBOĞLU, "Poésies Populaires Turques", *Dialogues, Cahiers de Littérature et de Linguistique*, publiés par l'Institut de Philologie française et romane de la Faculté des Lettres d'Istanbul, No. 4, consacré aux "Questions de Poésie", quatrième année, février 1956, s. 115-130.
- JEAN DENY, "70-72 Chez Les Turcs", *Mélanges Louis Massignon*, publiés sous le patronage de l'Institut d'Etudes Islamiques de l'Université de Paris et de l'Institut français de Damas, Tome I, Damas, 1956, 4°, xiii-432 s. (Inceleme,eserin 395/416. sayfalarında).
- ZEKİ HAKKI KARABUDA, "Yunus Emre'nin Tercümesi Münasebetiyle", *Türkiye Turizm ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sayı 208/209, Mayıs-Haziran 1959, s. 9.
- , "Yunus Emre'nin Tercümesi Münasebetiyle", *Unesco Haberleri*, (aylık dergi, Ankara), Seri III, sayı 13, Haziran 1959, s. 6-7.
- BURHAN TOPRAK, "Yunus Emre Divanı Nasıl Meydana Geldi", *Unesco Haberleri*, Seri III, sayı 15, Ağustos 1959, s. 7-9.
- Yunus Emre'nin Unesco tarafından Fransızcaya çevrilmesi münasebetiyle hazırlanmış çok ilgi çekici yazarın son yazılarından biri.
- YVES REGNIER, "Tombeau de Younous Emre", *La Nouvelle Revue Française*, novembre 1961, s. 960-965.
- PERTEV NAILİ BORATAV, "Littérature Turque", *Histoire Générale Des Littératures*, Paris, A. Quillet, 1961, s. 553-577.
- NURULLAH BERK, "Yunus Emre Tercümesi", *Dünya*, 14 Mayıs 1962, s.2.

- ZEKİ HAKKI KARABUDA, "Yunus Emre'nin Fransızcaya Tercümesi", *Unesco Haberleri*, sayı 53-55, Ekim-Aralık 1962, s. 12-13.
- YVES REGNIER, "A Propos D'une Traduction En Français Des Poèmes De Yunus Emre", *Unesco Haberleri* (Ankara), sayı 53-55, Ekim-Aralık 1962, s. 14.
- FİKRET ÂDİL, "Yunus Emre ve Fransızca Bir Eser", *Son Havadis*, 12 Mayıs 1963, s. 4.
- PERTEV NAILİ BORATAV, "Littérature Populaire" (s. 1-147): *Philologicae Turcicae Fundamenta II*, ediderunt: Louis Bazin, Alessio Bombaci, Jean Deny, Tayyib Gökbilgin, Fahir İz, Helmuth Scheel. Tomum secundum, curavit et auxit, indices adiecit Pertev Naili Boratav. Wiesbaden, Franz Steiner Verlag GMBH, 1964, 4*, lxxii- 963 s. (Yunus Emre, s. 55, 61 ve 134).
- LOUIS BAZIN, "Yunus Emre", *Grand Larousse Encyclopédique En Dix Volumes*, Paris, Librairie Larousse, 1960-1964. Vol. 10, s. 997.
- ALESSIO BOMBACI, *Histoire de la Littérature Turque* (Traduction Française de: *Storia Della Letteratura Turca*. Milano, Nuova-Academia Editrice, revue et augmentée par l'auteur), traduite par Irène Mélikoff. Préface de Louis Bazin, Directeur de l'Institut d'Etudes turques de l'Université de Paris, Libraire C. Klincksieck, 1968. 8°, viii-437 s. (Institut d'Etudes turques de l'Université de Paris). Yunus Emre: s. 228/247.
- GÜZİN DİNO, "Younous Emré", *Dictionnaire des Littératures*, publié sous la direction de Philippe Van Tieghem, avec la collaboration de Pierre Josserand, Paris, Presses universitaires de France, 1968, T.III, s. 4237/238).

III. Fransızca Çeviriler

Bedrettin Tuncel, Sabahattin Eyuboğlu, Louis Bazin.

Ahmed Adnan Saygun'un *Yunus Emre Oratoryosu*'nda kullanılan 13 parçanın Fransızca çevirisi:

Yunus Emre, Oratorio en trois parties pour soli, choeur et orchestre, Op. 26, (exécuté pour la première fois le samedi 25 mai 1946, à 15 h 30, dans la grande salle de la Faculté des Lettres de l'Université d'Ankara), Imprimerie de l'Education nationale, Ankara 1946, 8, 16 s.

MEHMET KAPLAN, "La Joie De Yunus Emre", *Dialogues*, Cahiers de littérature et linguistiques. (Fondateur: Guy Michaud), publiés par l'Institut de Philologie française et romane de la Faculté des Lettres d'Istanbul, Cahier 3, consacré au thème de la Joie, juillet 1953, s. 58-67.

Bu incelemede Yunus'tan çevrilmiş metinler var.

BURHAN TOPRAK, "Yunus Emre: *Je Pleure* (Aldanma dünya alına); *Ainsi Parmi Les Roccs* (Dağlar ile taşlar ile), *La Quinzaine d'Ankara* (Revue bimensuelle publiée par la Direction générale de la Presse, Vol. 2, No. 28, 1er avril, Ankara 1948, s. 3/4.

SABAHATTİN EYUBOĞLU, "Ton Amour à Moi-même M'a Ravi..." (Bana seni gerek seni) çevirisi, *Dialogues*, Cahiers de Littérature et de Linguistique, Cahier 4: "Questions de Poésie", année IV, février 1956, s. 119.

AHMED ADNAN SAYGUN, *Yunus Emre*, Oratorio en trois parties pour soli, chœur et orchestre, Op. 26, Imprimerie de l'Education nationale, Ankara 1946. 8°, 16 s. (Représentations et Concerts du Conservatoire national). — Cet Oratorio a été joué pour la première fois le samedi 25.V.1946 à 15 h. 30, dans la grande salle de la Faculté des Lettres de l'Université d'Ankara.

AHMED ADNAN SAYGUN, *Yunus Emre*, Oratorio en trois parties pour soli, chœur et orchestre, Op. 26, (Première audition de gala, sous le haut patronage et en présence de S.E.N. Menemencioğlu, ambassadeur de Turquie à Paris, Grande Salle Pleyel, mardi 1er avril 1947, à 21 h. Paris, Imprimerie J.Mare, 1947, 8°.

ANKARA (Edition française hebdomadaire du "Hakimiyeti Milliye", 12 avril 1934; *Folklore*, Yunus Emre: *Le Feu De l'amour. ...* (Aşkın odu ciğerimi. ...), s.5.

———, 11 août 1934: *Anthologie*: Un poème de Yunus Emre (Gel gör beni aşk neyledi), s.5.

———, 8 septembre 1934: *Anthologie*: Poème mystique.

———, 31 août 1935, s. 5: "Poème mystiques de Yunus Emre et d'Aşık Paşa: I. *Dieu m'a doté d'un coeur. ...* (Bir dem gelür); II. *Soyons compagnons de route...* (Gel dosta gidelim gönül); III. *J'avance sur ma route en brûlant. ...* (Gel gör beni aşk neyledi).

YVES REGNIER, "Yunus Emre: quatre poèmes", *L'Arche* (Revue mensuelle fondée sous le patronage d'André Gide; Rédacteur en chef: Jean Amrouche), Edition de Paris, Troisième année, Vol. III, No. 14, mars 1946, s. 60-63.

———, *Poèmes de Yunus Emre*, Adaptés par Yves Régnier, Paris, GLM, 1949. 8°, 34 s. İçindeki xvi şiirin ilk mısraları ile asıllarının adları şöyle:

- I. *Ceux qui sont ainsi venus*. (Ne söylerler ne bir haber verirler); II. *Souvenons-nous de la mort* (Gelen geçer, konan göçer); III. *Cette terre, ne la méprise* (Yüzbin peygamber ...); IV. *Vainement mes jours ont flué* (Ayruk geri gelmeyesin); V. *Dieu m'a donné ce coeur* (Hak bir gönül verdi bana); VI. *Que mon Créateur ne m'abandonne*. (Kan yaş akıtır akdan karadan); VII. *Je pleure, c'est mon destin* (Aldanma dünya adına); VIII. *Je crains de mourir ...* (Korkarım ben ölem deyû); IX. *Je souhaite de T'appeler dans les montagnes ...* (Dağlar ile, taşlar ile); X. *Pour mon Bien-Aimé je n'aurai ...* (Bırakayım akli canı); XI. *J'aspire à pénétrer en moi* (İşittim sözünü ...); XII. *Donne-moi ton amour ...* (Senin kokun duydu canım); XIII. *J'ai bu le vin d'un échanton* (Bir sâkiden içtim şarap); XIV. *Le feu de l'amour a ravagé ce que j'avais* (İki cihandan öte); XV. *Je goûtais le raisin de ce prunier* (Çıktım erik dalına); XVI. *Je suis le marin qu'on aime* (Denizler hayran bana).

SOLANGE LEMAITRE, *Texas Mystiques D'Orient Et D'Occident*, choisis et présentés par Solange Lemaitre, I. *Mystiques d'Orient*, Préface de Jacques Bacot. II. *Mystiques d'Occident* (Première partie). Préface de Louis Massignon. Paris, Editions d'Histoire et d'Art. Plon, 1955 8, 321 ve 351 s. (Yunus Emre: I, s. 278-282).

GÉRARD CHALIAND, *Poésie Populaire des Turcs et des Kurdes*, Paris, François Maspero, 1961. 8°, 108 s. (Collection "Voix", No. 3), Yunus Emre: s. 51-67). İçindeki şiirler:

1. *Ton amour m'a ravi à moi-même* (Bana seni gerek seni); 2. *Je marche et me consume*. (Gel gör beni aşk neyledi); 3. *J'ai découvert l'âme des âmes* (Çanlar cânını buldum); 4. *La nostalgie est maintenant mon guide*; 5. *Cours, fou, tu as de nouveau débordé ...* 6. *Je suis allé me promener au matin* (Kara toprağın altında); 7. *Ainsi, ô frères, j'ai peur de mourir ...* (Deli olmuşam ne kılam deyû); 8. *Seigneur, exauce-moi ...* Aşkin ver, şevkin ver); 9. *Je pleure, pleure sans cesse* (Aldanma dünya adına); 10. *Toi, Gracieux, Miséricordieux* (Allah sana sundum elim).

YVES REGNIER, "Younous Emré: *Poèmes*, traduits et présentés par Yves Régnier et revus par Burhan Toprak, *La Nouvelle Revue Française*, novembre 1861, s. 960-976:

1. *Au bout de leurs calculs* (Ger taş isen eriyessin); 2. *Celui qui m'a éveillé* (Beni irşâdeden.); 3. *La fin des temps* (Son ucu); 4. *Parmi soixante-douze nations* (Yetmiş iki millette); 5. *L'Évangile et le Coran* (İncil ile Kur'an'ı); 6. *Je suis l'auteur du Coran* (ol sâhib-i Kûr'an benem.); 7. *Qu'importe?* 8. *Ni bien ni mal* (Bana seni gerek seni); 9. *Pour te voir* (Gözüm seni görmek için); 10. *S'enfuir avec son guide* (Kan yaş akıdır akdan karadan); 11. *Quand je dis ton nom*; 12. *Louange à Dieu* (El-hamdülillâh); 13. *Sous chaque pierre*; 14. *Mahomet* (Aşkına Muhammedin); 15. *Les rivières de ce paradis* (Şol Cennet'in ırmakları).

YVES REGNIER, Younous Emré: *Le Divan*, Traduit et préfacé par Yves Régnier. Paris, Gallimard, 1963, 8°, 133 s. (Collection "Métamorphoses", LVIII). Collection UNESCO d'Oeuvres représentatives, Série européenne. Ouvrage publié en vertu d'un accord entre l'UNESCO et le Gouvernement turc. Conformément aux règlements de l'Unesco, cette traduction a été relue par M. Burhan Toprak.

Tombeau de Younous Emré, par Yves Régnier (s.7-22). Kitabın 23-127. sayfaları arasında 61 Yunus çevirisi var. Régnier, önzösünde (s.21) bunların sayısını 63 olarak gösteriyor. Bu tutarsızlığı belirterek kitaptaki şiirlerin başlıklarını veriyorum:

1. *Qui serai-je?* (Acep nola benim hâlim); 2. *L'instant arrive* (Bir dem gelür); 3. *Un monde irréel* (Ne söylerler, ne bir haber verirler); 4. *J'aurais dû* (Deli olmuşam ne kılâm deyû); 5. *Souvenons-nous de la mort* (Gelen geçer, konan göçer); 6. *Délivre-moi de moi* (Senin kokun duydu canım); 7. *Serais-tu pierre, tu fondrais* (Ger taş isen eriyessin); 8. *La nuit du tombeau* (Kabre vardığım gece); 9. *Dans la terre* (Yüzbin peygamber); 10. *Celui qui m'a éveillé* (Beni irşâdeden); 11. *Ce monde a gâché notre monde* (Evliyalar alan dünyasın); 12. *Des jours irréversibles* (Geçer bu eyyamlar); 13. *Ne recule pas, mon oeil dorénavant* (Aldanma dünya malına); 14. *Je veux l'appeler* (Dağlar ile taşlar ile); 15. *La fin des temps* (Son ucu); 16. *Je suis ivre de l'échanson* (Bir sâkiden içtim şarap); 17. *Celui qui veut souffler ma torche* (Çırağıma kasededenin); 18. *La lettre est restée à la porte* (Kapıda kaldı şeriat); 19. *Parmi soixante-douze nations* (Yetmiş iki millette); 20. *L'Évangile et le Coran* (İncil ile Kur'an'ı); 21. *Je suis l'auteur de Coran* (Ol sâhib-i Kur'an benem); 22.

J'ai bâti ma demeure (İki cihandan öte); 23. *On peut trouver Joseph mais non pas Canaan* (Yusuf bulunur Ken'an bulunmaz); 24. *Tu es plus près de nous que nous* (Sensin bize bizden yakın); 25. *Depuis que les saints nous ont souri* (Hakikat'in kâfiri, şer'in evliyasıdır); 26. *Les houris et les éphèbes* (Hûri ile gilmânı); 27. *La noria* (Dolap); 28. *Qu'importe*; 29. *Tu ne peux pas être derviche* (Sen derviş olamazsın); 30. *Pourquoi ces regards?* 31. *Je suis blessure* (Baştan ayağa yâreyim); 32. *Ni bien ni mal* (Bana seni gerek seni); 33. *L'âme du tréfonds de l'âme*; 34. *Bâton pour destrier* (Eteğin at edinüp); 35. *Pour te voir* (Gözüm seni görmek için); 36. *Dans la ville de l'être* (İşidirim sözünü); 37. *S'enfuir avec son guide* (Kan yaş akıdır aktan karadan); 38. *Je ne suis qu'un atome* (Bırakayım aklı, canı); 39. *Quand l'amour survient* (Aşk gelicek cümle eksikler bitter); 40. *S'il ne vient pas* (Gelmez ise); 41. *Il faut boire d'un vin* (Bir şaraptan içmek gerek); 42. *Quand je dis ton nom*; 43. *L'étranger* (Şöyle garip bencileyin); 44. *Voici ma main* (Allah sana sundum elim); 45. *J'ai vu* (Gördü gözüm); 46. *Louange à Dieu* (Elhamdülillah); 47. *Tu es ma voix*; 48. *J'ai trouvé l'âme des âmes* (Canlar canını buldum); 49. *Nous avons compris sans écouter* (Anlamadan eyledik); 50. *A chaque instant c'est une autre vie*; 51. *Je t'ai vu* (Şol göz ki seni gördü); 52. *L'âme de l'amoureux*; 53. *Les douceurs de fortune*; 54. *Même un quart d'heure*; 55. *Le pays de mon maître*; 56. *Il y a en moi un moi plus profond que le moi* (Bir ben vardır bende benden içeru); 57. *Pour l'amour de Mahomet* (Aşkına Muhammed'in); 58. *Les rivières de ce paradis* (Şol Cennet'in ırmakları); 59. *Entendez-vous cette chanson?* (Çıktım erik dalına); 60. *Un voleur insolite*; 61. *Le marin* (Derya benim katrem dürür).

NİMET ARZIK, *Anthologie de la Chanson Populaire Turque*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1964, 8, 131 s. (Yunus Emre: s. 15-38).

1. *Cantique* (Şol Cennet'in ırmakları); 2. *Contresens* (Çıktım erik dalına); 3. *Cantique* Bana seni gerek seni); 3. *De quoi te plains-tu rossignol?* (Niçin); 4. *Cantique* (Gel gör beni aşk neyledi); 5. *La mort I* (Deli olmuşam ne kılâm deyû); *La Mort II* (Bilmeyiz sıra kimindir); 6. *La Mort III*; 7. *La Mort IV* (Kara toprağın altunda); 8. *Je me demande. ...* (Şöyle garip bencileyin); 9. *Il faut boire d'un vin* (Bir şaraptan içmek gerek); 10. *Pas de signe* (Ne söylerler, ne bir haber verirler. Bunlardan "Şöyle garip bencileyin" ile "Ne söylerler. ...", Gallimard baskısına alınmamış.

NİMET ARZIK, *Anthologie De La Poésie Turque* (XIII-XX siècle). Textes choisis, présentés par Nimet Arzik. Paris, Gallimard, 1968. 8°, 168 s. (Yunus Emre: s. 13-21).

1. *Cantique* (Şol Cennet'in ırmaqları); 2. *A contresens* (Çıktım erik dalına); 3. *Contique* (Bana seni gerek seni); 4. *De quoi te plains-tu rossignol?* (Niçin); 5. *Cantique* (Gel gör beni aşk neyledi); 6. *Le vin qu'il faut tirer et boire* (Bir şaraptan içmek gerek); 7. *La Mort* (Deli olmuşam ne kılam deyû); 8. *La Mort* (Bilmeyiz sıra kimindir); 9. *La Mort* (Gelin bir nazar eylen, noldu cihan içinde); 10. *La Mort* (Kara toprağın altında).

PERTEV NAİLİ BORATAV, Yunus Emre'den çeviriler: *Le Droit d' Etre Un Homme*. Recueil de textes préparé sous la direction de Jeanne Hersch. Paris, UNESCO, 1968, 8, 588 s. (Yunus Emre: s. 25-26 (*Qui détruit un coeur*; *Soleil ou pierre*); 53 (*L'Exilé*); 250 (*Dieu seul sait*); 325 (*Ecoutez, vous les puissants*); 511 (*Les habitants du monde entier*).